

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Põhikooli mitme aine õpetaja

Helen Toming

KOOLIST VÄLJALANGEMINE JA SELLE
VÄLTIMISE VÕIMALUSED ERIKOOLI ÕPILASTE
HINNANGUL

magistritöö

Juhendajad: Kristi Kõiv (PhD), Tiiu Kadajas (MA)

Läbiv pealkiri: Koolist väljalangemine ja selle vältimine

Tartu 2011

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Ökoloogiline süsteemiteooria ja koolist väljalangemine	6
2. Koolist väljalangemist mõjutavad riskifaktorid	8
2.1. Kooliga seonduvad riskifaktorid	8
2.2. Koduga seonduvad riskifaktorid	8
2.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad riskifaktorid	8
2.4. Õpilase endaga seonduvad riskifaktorid	9
3. Koolist väljalangemise ennetamine	9
4. Meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks	12
4.1. Koolikohustus	12
4.2. Koolipoolsed meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks	12
4.3. Omavalitsusepoolsed meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks	13
4.4. Alaealiste komisjonide poolsed meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks	13
5. Uurimismetoodika	13
5.1. Valimi kirjeldus	13
5.2. Andmekogumismeetodi kirjeldus	14
5.3. Andmeanalüüsi kirjeldus	15
6. Uurimistulemused: koolist väljalangemist mõjutanud asjaolud õpilaste hinnangul	16
6.1. Kooliga seonduvad asjaolud	17
6.2. Koduga seonduvad asjaolud	20
6.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud	25
6.4. Õpilase endaga seonduvad asjaolud	27
7. Uurimistulemused: koolist väljalangemise mõju õpilaste elule nende endi hinnangul	29
7.1. Erikoolis viibimisega seonduvad asjaolud	29
7.2. Koduga seonduvad asjaolud	29
7.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud	30
7.4. Õpilase endaga seonduvad asjaolud	30
8. Uurimistulemused: koolist väljalangemise vältimise võimalused õpilaste hinnangul	31
8.1. Koolipoolsed abinõud	31
8.2. Õpetajatepoolsed abinõud	34

8.3. Õpilase endapoolne tegevus seoses koolikohustuse täitmise ja akadeemilise edukuse tõstmisega.....	36
8.4. Õpilase endapoolne tegevus seoses antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega	38
8.5. Vanematepoolsed võimalused	40
9. Arutelu.....	42
Interpretatsioon.....	50
Kokkuvõtte	51
Kasutatud kirjandus	53
Lisa 1	59

Sissejuhatus

Õpilastel on justkui kaks võimalust – olla koolis edukas või mitte. Goodman'i ja Dutton'i (2000) sõnul on need kaks väga erinevat teed. Edukatele õpilastele pööratakse üha rohkem tähelepanu ja neile suunatakse rohkem ressursse ning õpilaste edu järjest kasvab. Need õpilased, kes edu ei saavuta, saavad aga õpetajatepoolse negatiivse tähelepanu või ignoreerimise osaliseks ja nad võivad kaaslastest suurema tõenäosusega koolist välja langeda.

Eestis hinnatakse koolist väljalangenud õpilaste hulka suureks. Varasemalt võis üldistavalt öelda, et igal aastal katkestas põhikooli õpingud ligi tuhat noort (Kõrge, 2007; Põhikoolist väljalangenute..., 2003). Oluline on lisada, et sinna alla kuulusid nii need õpilased, kes olid koolikohustusliku ea ületanud kui ka need õpilased, kes võisid haridust omandada välismaal. Viimased andmed näitavad, et põhikoolist väljalangenud õpilaste määr on siiski vähenenud (Üldharidus: Õppeasutuste..., 2010).

Haridus- ja teadusministeerium tugineb EHIS-e andmetele ja annab ülevaate koolist väljalangemisega seonduvast statistikast. Kui õppeaastal 2006/2007 oli sõltumata põhikooli õppevormist koolist väljalangenud (kooli nimekirjast välja arvatud) 1596 õpilast (ehk 0,9% õpilaste koguarvust), siis õppeaastal 2009/2010 oli koolist väljalangenud õpilasi 880 (ehk 0,8% õpilaste koguarvust). Seega on koolist väljalangemine selles ajavahemikus vähenenud (Üldharidus: Õppeasutuste..., 2010). Kuid selline järeldus kehtib vaid nende õpilaste kohta, kes on ametlikult kooli nimekirjast välja arvatud.

Miks on oluline vähendada koolist väljalangenud õpilaste arvu? Sellele küsimusele vastamisel võib lähtuda nii inimlikest kui ka majanduslikest kaalutlustest. Igal lapsel, sõltumata tema eripäradest, on õigus haridusele. Eesti hariduses räägitakse palju hariduslike võimaluste võrdsusest, kuid väljalangemise suhteliselt suur määr näitab tegelikku olukorda (Aaviksoo, Kirss, Mägi 2010; Üldharidussüsteemi arengukava..., 2007). Haridus tõstab inimese elukvaliteeti, andes oskusi ja teadmisi, mis on vajalikud eluks ühiskonnas. Nendest oskustest ja teadmistest ilmajäämine avaldab indiviidile negatiivset mõju, võõrandades teda ühiskonnast (Lawton, 1994).

Lisaks indiviidi tasandil ilmnevatele raskustele, mis haridusest ilmajäämisega kaasneda võivad, tuleb arvestada ka probleemidega ühiskonna tasandil. Ennetades koolist väljalangemist, välditakse mitmeid tõsisemaid probleeme. Põhihariduseta inimeste sissetulekud on sageli väiksemad ja neil võib olla raskusi töökoha leidmisega (Beekhoven & Dekkers, 2005; Jahnukainen, 2000; Kõrge, 2007; Vitaro, Larocque, Janosz, Tremblay, 2001).

Veelgi enam, uurimused on näidanud, et põhihariduseta inimesed võivad suurema tõenäosusega jõuda kuritegeliku käitumiseni (Kõiv, 2001, 2004; Kõrge, 2007; Põhikoolist väljalangenute..., 2003). Seega võib põhihariduseta inimene tähendada riigile lisakulutusi.

Kuidas saaks koolist väljalangemist ära hoida? Uurimused on näidanud, et ühelt poolt lähtuvad efektiivsemad sekkumis- ja ennetusprogrammid erinevate väljalangemist mõjutavate asjaolude koostoimest, kuid teiselt poolt on sama oluline arvestada õpilaste endi arvamust (Strait, 2008; Vitaro et al., 2001). Sellest lähtuvalt uuritakse käesolevas uurimustöös erinevate kontekstidega seonduvate asjaolude koosmõju koolist väljalangemisele, täpsemalt uuritakse kasvatusel eritingimusi vajavate õpilaste kooli (edaspidi erikooli) tütarlaste tõlgendusi seoses koolist väljalangemise ja selle vältimisega.

Varasemalt on Eestis uuritud koolist väljalangenud õpilaste hinnanguid nii väljalangemise kogemusele kui ka koolikohustuse täitmise parandamiseks mõeldud meetmetele (nt Kaseküli, 2005; Kõiv, 2007; Projekt-uurimuse..., 2002; Šahverodv-Žarovski, 2007), kuid lähtuda tuleb sellest, et koolist väljalangenud õpilaste arv on endiselt suur ja seega on tegemist valdkonnaga, mis vajab jätkuvaid uurimusi. Käesolev uurimustöö annab panuse koolist väljalangemise ja selle vältimise võimaluste mõistmiseks.

Tegemist on valdkonnaga, mida iseloomustab terminoloogiline mitmekesisus (näiteks on kasutatud termineid: koolikohustuse eiramine, koolikohustuse mittetäitmine, koolist eemale jäämine). Antud uurimustöös kasutatakse koolist väljalangemise terminit ja selle all mõeldakse protsessi, mille tõttu jäid õpilastel pooleli õpingud koolis, mille nimekirjas nad ametlikult olid, ning koolist eemale jäämise põhjused ei seisnenud koolikohustusliku ea ületamises.

Eesmärgiga uurida erikooli tütarlaste, kes olid koolist väljalangemise kogemusega, tõlgendusi väljalangemisele ja väljalangemise vältimise võimalustele, formuleeris käesoleva uurimustöö autor kaks uurimisküsimust:

Kuidas erikooli tütarlapsed tõlgendavad koolist väljalangemise kogemust?

Milliseid võimalusi näevad erikooli tütarlapsed koolist väljalangemise vältimiseks?

Käesolev uurimustöö koosneb teoreetilise raamistiku kirjeldusest, ülevaatest seoses koolist väljalangemist mõjutavate riskifaktoritega, koolist väljalangemise ennetamise lähtekohtadest, seadustega sätestatud koolikohustuse täitmise tagamise meetmetest, uurimismetoodika kirjeldusest, uurimistulemuste analüüsist, arutelust, interpretatsioonist ja kokkuvõttest.

1. Ökoloogiline süsteemiteooria ja koolist väljalangemine

Käesolevas uurimustöös toetutakse ökoloogilisele süsteemiteooriale, mis lähtub põhimõttest, et keskkond on terviklik ja koosneb erinevatest astmetest/süsteemidest, mida võib nimetada ka keskkondadeks või kontekstideks. Kõik need astmed on omavahel seotud. Kusjuures ökoloogilises süsteemiteoorias on olulisel kohal interaktsioonid nii keskkondade sees kui ka erinevate keskkondade vahel. Süsteemide taksonoomia koosneb järgmistest järjekululistest süsteemidest: mikrosüsteem, mesosüsteem, eksosüsteem, makrosüsteem (Bronfenbrenner, 1989).

Mikrosüsteem on vahetult kogetud kontekst, see on indiviidi kõige lähemalt ümbritsev füüsilistest ja psühholoogilistest asjaoludest koosnev keskkond, millega indiviidil on otsene kontakt. Õpilase jaoks on mikrosüsteemid näiteks kodu, kool ja eakaaslaste grupp (Bronfenbrenner, 1989).

Vähemalt kaks omavahel seotud mikrosüsteemi moodustavad mesosüsteemi. Mesosüsteem tekib kui indiviid liigub ühest mikrosüsteemist teise (Bronfenbrenner, 1979). Mesosüsteem muutub vastavalt sellele, kuidas muutub mikrosüsteemide tähtsus indiviidi jaoks erinevates eluetappides (Bronfenbrenner, 1977). Õpilaste korral on levinuimaks mesosüsteemi näiteks kodu ja kooli vahelised interaktsioonid (Bronfenbrenner, 1989).

Eksosüsteemi moodustavad seosed erinevate kontekstide/süsteemide vahel. Kusjuures vähemalt ühe süsteemiga ei ole indiviid otseselt seotud. Õpilaste üks võimalikke eksosüsteemi näiteid on kodu ja lapsevanema töökoha vaheline suhe (Bronfenbrenner, 1989).

Makrosüsteem on indiviidist kõige kaugemal paiknev kontekst, kuid avaldab indiviidile siiski mõju erinevate aläsüsteemide kaudu. Makrosüsteemi alla kuuluvad ideoloogilised ja institutsionaalsed mudelid, mida saab võrrelda erinevate kultuuride vahel (Bronfenbrenner, 1977).

Ökoloogilisele süsteemiteooriale tuginevas uurimuses käsitletakse erinevaid sotsiaalseid kontekste ja nendevahelisi seoseid (Bronfenbrenner, 1979). Kontekstide tähtsus indiviidi jaoks muutub elu jooksul. Mõju avaldavad kõik kontekstid, millega indiviid on seotud otseselt või kaudselt, kuid muutuvad süsteemide vahelised suhted ja süsteemide olulisus (Hernandez Jozefowicz-Simbeni, 2008).

Õpilase elus on olulisel kohal kahe mikrosüsteemi, kodu ja kooli, vahelise mesosüsteemi tekkimine ja kvaliteet. Koolis olemise ajal teeb indiviid läbi mitmeid ökoloogilisi üleminekuid (uute mikrosüsteemide vaheliste seoste tekkimine), sellel ajal on indiviidid haavatavad ja tekkinud tunded määravad ülemineku sujuvuse. Seetõttu on tähtsad

õpilaste positiivsed kogemused koolis. Nende puudumine või ebameeldivad kogemused võivad viia negatiivsete tagajärgedeni (Klefsbeck & Oqden, 2001). Halvimal juhul koolist väljalangemiseni.

Koolist väljalangemist käsitlevad uurimused on näidanud, et seda protsessi mõjutavad mitmed faktorid, mida saab seostada erinevate kontekstidega (Kõiv, 2007). Tuginedes kirjandusele toovad Hammond ja Linton (2007) välja koolist väljalangemisega seotud faktorite ühe võimaliku klassifikatsiooni, mille järgi jaotatakse riskifaktorid vastavalt kontekstidele nelja kategooriasse: individuaalsed, perega seotud, kooliga seotud ja kogukonnaga seotud faktorid. Beekhoven'i ja Dekkers'i (2005) sõnul kinnitavad kolme esimest kategooriat mitmed kvantitatiivsed uurimused, kuid kogukonnaga seotud faktorite asemel tuuakse välja sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud. Näiteks Tartus läbi viidud uurimuses nimetasid õpilased koolist väljalangemise põhjustena samuti nii enda, kodu, kooli kui ka eakaaslastega seonduvaid asjaolusid (Projekt-uurimuse..., 2002). Just nendest neljast kategooriast lähtutakse ka käesolevas uurimustöös.

Kirjanduses rõhutatakse, et teatud faktorid võivad omavahel olla tugevas seoses (Lawton, 1994). Seega ei ole olemas ühte konkreetset riskifaktorit, mida saaks kasutada koolist väljalangemise täpseks ennustamiseks. Selle asemel, et keskenduda konkreetsetele riskifaktoritele, tuleb arvestada nende mõju kombineeritult (Hammond & Linton, 2007; Fortin, Marcotte, Potvin, Royer, Joly, 2006; Hernandez Jozefowicz-Simbeni, 2008; Kõiv, 2004). Ökoloogiline süsteemiteooria annab võimaluse selgitada erinevate mikrosüsteemide (kool, kodu, õpilaste sõbrad ja eakaaslased) mõju väljalangemisele, võttes arvesse ka kontekstidevahelisi interaktsioone.

Käesolevas uurimustöös lähtutakse erinevate kontekstidega seonduvate riskifaktorite mõjust väljalangemisele, kuid koolist väljalangemise selgitamisel võib kasutada ka erinevaid teoreetilisi käsitlusi, millest tuntuimad on peamiselt koolisiseseid protsesse käsitlevad osalus-identifikatsiooni mudel ja frustratsiooni-enesehinnangu mudel. Esimese mudeli järgi mõjutab õpilaste ja kooli vaheline puudulik seotus õpilaste akadeemilist edukust, see langeb. Õpilased ei identifitseeri end seoses kooliga, nende seotus kooliga väheneb veelgi ja see viib füüsilise eraldumiseni. Ka teine mudel selgitab koolist väljalangemist madalate akadeemiliste saavutuste kaudu. Nende tõttu langeb õpilaste enesehinnang ja ilmneb õpilaste probleemne käitumine. (Beekhoven & Dekkers, 2005, viidatud Finn, 1989).

2. Koolist väljalangemist mõjutavad riskifaktorid

2.1. Kooliga seonduvad riskifaktorid

Peamiselt tuuakse kirjanduses koolist väljalangemist mõjutavate kooliga seonduvate riskifaktoritena välja järgmised asjaolud: õpilase sage koolist puudumine, akadeemiline ebaedu, madal õpimotivatsioon, klassikursuse kordama jäämine, sage kooli vahetamine, negatiivne psühholoogiline kliima koolis. Lisaks mõjutavad koolist väljalangemist õpilase negatiivsed suhted klassikaaslastega, täpsemalt on nimetatud eakaaslastepoolset tõrjumist koolis. Väljalangemist mõjutavad ka õpilase negatiivsed suhted õpetajatega, kirjanduses on välja toodud õpetajate madalaid ootusi õpilaste suhtes ning õpilaste individuaalsete õpistiilidega mitteametustamist. Koolist väljalangemist mõjutab ka kooli suurus, väljalangevuse määr on kõrgem suurtemates koolides. (Azzam, 2007; French & Conrad, 2001; Hammond & Linton, 2007; Hernandez Jozefowicz-Simbeni, 2008; Kõiv, 2007; Kõrge, 2007; Meyer, Harootunian, Williams, 1991; Koolikohustuse täitmise..., 2002; Shannon & Bylsma, 2006; Suh & Suh, 2007; Zhang & Hasto Law, 2005; Terry, 2008; Vitaro et al., 2001).

2.2. Koduga seonduvad riskifaktorid

Mitmed uurimused näitavad, et koolist väljalangemist mõjutavad järgmised koduga seonduvad riskifaktorid: pereliikmete madal haridustase, varasemalt koolist väljalangenud pereliikme olemasolu, kodu madal sotsiaalmajanduslik olukord, kodu ja kooli vaheline puudulik kontakt, kodupoolne vähene huvi kooli suhtes ja vähene seotus kooliga. Koduga seonduvalt mõjutavad koolist väljalangemist ka õpilase varased täiskasvanu kohustused (peamiselt nimetatakse uurimustes õpilase tööleminekut ja nooremate õdede-vendade eest vastutamist), vanemate alkoholism ja õpilase seksuaalne väärkohtlemine. Väljalangemist mõjutavad ka vanemate abieluprobleemid, lahutus, õpilase elamine koos ühe vanema või koos kasuvanemaga, sage kolimine, reeglite ja kontrolli puudumine kodus, ja õpilase kodust lahkumine. (Azzam, 2007; Beekhoven & Dekkers, 2005; Fortin et al., 2006; Hammond & Linton, 2007; Hernandez Jozefowicz-Simbeni, 2008; Kõrge, 2007; Koolikohustuse täitmise..., 2002; Shannon & Bylsma, 2006; Suh & Suh, 2007; Terry, 2008).

2.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad riskifaktorid

Peamiselt tuuakse kirjanduses koolist väljalangemist mõjutavate sõprade ja eakaaslastega seonduvate riskifaktoritena välja järgmised asjaolud: õpilase kõrgem sotsiaalne aktiivsus väljaspool kooli, õpilase suhtlemine sõprade ja eakaaslastega, kes on varasemalt

koolist välja langenud, prosotsiaalselt käituvate eakaaslaste poolne tõrjumine ja õpilase seotus antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega. Lisaks nimetatakse uurimustes sõprade ja eakaaslastega seonduvate koolist väljalangemist mõjutava riskifaktorina ka õpilase varajast seksuaalset aktiivsust ning varajast rasedust. (Azzam, 2007; French, Conrad, 2001; Hammond & Linton, 2007; Hernandez Jozefowicz-Simbeni, 2008; Kõiv, 2004; Shannon & Bylsma, 2006; Terry, 2008; Vitaro et al., 2001).

2.4. Õpilase endaga seonduvad riskifaktorid

Uurimustes tuuakse õpilase endaga seonduvate koolist väljalangemist mõjutavate riskifaktoritena välja peamiselt järgmised asjaolud: õpilase individuaalsed õppimishäired, personaalsed suhtumised ja väärtused, madal enesehinnang ning mittekohane käitumine koolis, õpilase väline kontrollikese. Koolist väljalangemist soodustavad ka õpilase vähene seotus kooliga ning internaalse käitumisega kaasnevad probleemid. (Fortin et al., 2006; Hammond & Linton, 2007; Meyer et al., 1991; Shannon & Bylsma, 2006; Strait, 2008; Suh & Suh, 2007; Terry, 2008).

3. Koolist väljalangemise ennetamine

Tõhusad koolist väljalangemise sekkumis- ja ennetusprogrammid tuginevad riskifaktoreid käsitlevatele uurimustele. Ennetusprogrammide planeerimisel tuleb arvestada riskifaktorite paljusust ja nende koosmõju (Riccomini, Zhang, Katsiyannis, 2005). Koolist väljalangemist mõjutavate faktorite mõju võib olla kumulatiivne ning tagajärjeks võib olla sotsiaalne eksklusioon. Tõsisemate probleemide vältimiseks on seega oluline õigeaegne sekkumine (Kõiv, 2004; LeRiche, 1996; Nassar, 2002; Vitaro et al., 2001).

Koolist väljalangemisele avaldavad mõju erinevate kontekstide/süsteemidega seonduvad faktorid. Selles osas, millise kontekstiga seonduvad asjaolud koolist väljalangemisele kõige enam mõju avaldavad, on uurijad eri arvamusel. Ühelt poolt peetakse koolikohustuse mittetäitmise peamiseks põhjuseks koduga seonduvaid asjaolusid. See tekitab küsimusi, millised on koolipoolsed võimalused õpilaste väljalangemise vältimiseks (Kõrge, 2007; Koolikohustuse täitmise..., 2002). Teisalt näitavad uurimused, et koolipoolsed meetodid on väljalangemise ennetamises kohased, sest õpilased ise seostavad peamiseid väljalangemise põhjuseid eelkõige kooliga (Knesting, 2008; Kõiv 2007).

Eestis on koolist väljalangemise ennetamiseks kasutusele võetud erinevaid meetmeid. Lisaks uute meetmete rakendamisele on jätkuva koolist väljalangevuse tõttu oluline rõhutada ka juba kasutusel olevaid tugisüsteeme (Kõrge, 2007; Üldharidussüsteemi arengukava..., 2007). Kõrge (2007) sõnul ei saa väljalangemise vältimiseks rakendatavatest meetmetest esitada täielikku loetelu, sest koolist väljalangemist ennetavaks meetodiks võib pidada igasugust õpilast toetavat sekkumist.

Koolist väljalangemise ennetustöös on olulisel kohal õpetajate suhtumine õpilastesse. Mitmed uuringud näitavad, et õpilastele on tähtsad õpetajate positiivsed hoiakud ja õpetajatepoolne toetus (Knesting, 2008; Kõiv, 2007; Šahverdov – Žarkovski, 2007; Väljataga, 2002). Kortering ja Braziel (1999) nimetavad seda õpilaste vajaduseks hoolivate professionaalide järele. Ühelt poolt on õpilastele tähtis õpetajatepoolne mõistmine, sõltumata sellest, kas õpetajad õpilaste käitumist aktsepteerivad või mitte. Teiselt poolt on oluline hoolimise välja näitamine selliselt, et see oleks õpilastele üheselt mõistetav (Knesting, 2008).

Uuringud näitavad, et koolist väljalangemise vältimist soodustavad õpilaste akadeemilised eduelamused. Õpilastele eduelamuste tagamiseks on oluline toetav ja turvaline keskkond koolis. Selle saavutamiseks on vajalik õpilaste ja õpetajate vahelise usaldussuhte loomine (Kadajas, 2010; Knesting 2008; Paavel, 2005). Lisaks toetavale õhkonnale aitavad õpilastel akadeemilist edu saavutada õpetajate erialane pädevus ning vastavalt õpilastele kohandatud õpetamismeetodid, kogukonda kaasav projektipõhine eksperimentaalne õppimine ning õppe- ja treeningsessioonid vanematele, eesmärgiga õpetada neile õpilaste akadeemilist toetamist (Kortering & Braziel, 1999; Nassar, 2002; Strait, 2008; Terry, 2008).

Õpilastele turvalise keskkonna tagamisel tuleb tähelepanu pöörata õpilaste üleminekutele ühest kooliastmest teise. Selliseid liikumisi võib käsitleda ökoloogiliste üleminekutena, mille korral on oluline tagada õpilastele positiivseid kogemusi, sest nii saab kindlustada üleminekute sujuvuse. Sellele aitab kaasa nii erinevate koolide kui ka koolide ja koolieelsete haridusasutuste vaheline koostöö (Klefbeck & Oqden, 2001; Lynch, Swicegood, Price, Davis, 2006; Nassar, 2002).

Olulised märksõnad koolist väljalangemise ennetamises on õpilaste enesehinnang ja õpilaste sotsiaalsed oskused. Õpilaste madalat enesehinnangut peetakse koolist väljalangemise üheks riskifaktoriks ja seega on ennetustöös oluline sellele tähelepanu pöörata (Shannon & Bylsma, 2006). Akadeemilised eduelamused võivad õpilaste enesehinnangut tõsta. Sotsiaalsed oskused võimaldavad õpilastel luua ja säilitada positiivseid suhteid kooli- ja klassikaaslastega. See suurendab õpilastes kooliga seotuse tunnet ja aitab vältida koolist väljalangemist (Paavel, 2005; Saat, 2005).

Koolist väljalangemist mõjutab ka õpilase madal õpimotivatsioon. Selle tõstmiseks kasutatakse mitmetes ennetus- ja sekkumisprogrammides kohustusliku haridusega seonduvate õpingute sidumist õpilase poolt valitud ametiga (Hernandez Jozefowicz-Simbeni, 2008; Jahnukainen, 2000; Kortering & Braziel;1999). Eestis korraldavad mitmed kutseõppeasutused eelkutseõpet põhikooli õpilastele. Eelkutseõppes saavad õpilased omandada kutsele vastavaid teadmisi (Põhikoolist väljalangenute..., 2003). Soomes on loodud koolist väljalangemise ennetusprogramm, mida võib nimetada karjääri loomise mudeliks. Suur osa sellisest õppes toimub koolist väljaspool ja on seotud ameti omandamisega. Mudeli üheks eesmärgiks on näidata õpilastele nende endi vastutuse osa oma elukäigus (Jahnukainen, 2000).

Sekkumis- ja ennetusprogrammide planeerimisse ja rakendamisesse tuleb kaasata erinevaid süsteeme. Kõige tähtsamad mikrosüsteemid õpilase jaoks on kool ja kodu. Muutus ühes neist süsteemidest võib põhjustada muutusi ka teises süsteemis. Efektiivseks toimimiseks vajalikku tasakaalu aitab saavutada süsteemide vaheline koostöö (Kikas, 2006; Nassar, 2002). Samas tuleb ennetus- ja sekkumisprogrammide väljatöötamisel ning rakendamisel arvestada rohkem kui kahe mikrosüsteemi mõju õpilasele. Vastavalt ökoloogilisele süsteemiteooriale mõjutavad last ka sellised süsteemid, millega ta ei pruugi otseselt kontaktis olla ja seega kaasab tõhus ennetus- või sekkumisprogramm enam kui lapsevanema ja õpetaja vahelist koostööd (Kikas, 2006; Nassar, 2002; Väljataga, 2002).

Teades sõprade ja eakaaslaste mõju koolist väljalangemisele tuleb sellega arvestada ka ennetus- ja sekkumisprogrammides. Terry (2008) soovib korraldada kogukonnale suunatud üritusi (avatud uste päevad, kunstinäitused, spordivõistlused jms), et kaasata õpilaste perekonnad ja koolivälised sõbrad ning eakaaslased õpilaste kooliellu. Lisaks tuleb koolil tagada nõustamisteenused õpilastele, kelle jaoks valmistab raskusi eakaaslastega suhtlemine. Selle kaudu on võimalik suurendada õpilaste seotust prosotsiaalselt käituvate klassikaaslastega. Nii võib tõsta õpilase kooliga seotuse tunnet ja seega aidata kaasa koolist väljalangemise vältimisele (Terry, 2008).

Lisaks sellele, et efektiivsed sekkumis- ja ennetusprogrammid arvestavad riskifaktorite mõju ja koosmõju koolist väljalangemisele, näitavad uurimused, et programmide tõhusus kasvab kui neis arvestatakse ka õpilastepoolsete ettepanekutega (Kortering & Braziel, 1999; Riccomini et al., 2005). Kõrge (2007) sõnul hindasid õpilased koolikohustuse täitmise tagamise meetmetest kõige kõrgemalt spetsialistipoolset (psühholoogi või psühhiaatri) nõustamist, seevastu kõige vähem tõhusamaks meetmeks hindasid nii õpilased kui ka koolid (õpetajad ja juhtkonnad) õpilaste saatmist alaealiste komisjoni. Järgnevalt antakse käesolevas uurimustöös lühiülevaade erinevatest koolikohustuse täitmise tagamise meetmetest Eestis.

4. Meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks

4.1. Koolikohustus

§ 37 Eesti Vabariigi põhiseaduse teises peatükis sätestab, et Eesti Vabariigis on igapähele õigus haridusele (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992). Koolikohustuslikuks loetakse isikut, kes on enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit saanud seitsmeaastaseks. Koolikohustus kestab põhihariduse omandamiseni või 17- aastaseks saamiseni. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) teises peatükis sätestatakse koolikohustusena osaleda kooli päevakavas või individuaalses õppekavas ettenähtud õppes, täita õpiülesandeid ning omandada teadmisi ja oskusi oma võimete kohaselt. Kui koolikohustuslik isik ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või puudub õppes mõjusa põhjuseta, siis ei loeta koolikohustust täidetuks. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010) sätestab kooli- ja omavalitsusepoolsete meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks. Võimalusel rakendatakse koolikohustuse mittetäitmise korral esmalt koolipoolseid meetmeid, jätkuva vajaduse korral rakendatakse koolikohustuse täitmise tagamiseks omavalitsusepoolseid meetmeid (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

4.2. Koolipoolsete meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks

Koolipoolsetes koolikohustuse täitmise tagamise meetmetes eristatakse tugi- ja mõjutusmeetmeid. Tugimeetmed on: arenguveestluse läbiviimine; individuaalse õppekava rakendamine; õpilase vastuvõtmine pikapäevarühma, kooli juures tegutsevasse huviringi või õpilaskodusse; tugispetsialisti teenuse osutamine; õpilase üleviimine käitumisprobleemidega või kasvatusraskustega õpilaste klassi (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010) sätestab koolipoolsete mõjutusmeetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks, need on: õpilase käitumise arutamine vanemaga; õpilasega tema käitumise arutamine direktori või õppealajuhataja juures; õpilasega tema käitumise arutamine õppenõukogus või hoolekogus; õpilasele tugiisiku määramine; kirjalik noomitus; esemete, mida õpilane kasutab viisil, mis ei ole kooskõlas kooli kodukorraga, kooli hoiulevõtmine; õppetunnist eemaldamine koos kohustusega viibida määratud kohas ja saavutada tunni lõpuks nõutavad õpitulemused; konfliktolukorras osalenud poolte lepitamine eesmärgiga saavutada kokkulepe edasiseks tegevuseks; kooli jaoks kasuliku tegevuse elluviimine, mida võib kohaldada vaid õpilase vanema nõusolekul; pärast õppetundide lõppemist koolis viibimise kohustus koos määratud tegevusega kuni 1,5 tunni ulatuses ühe õppepäeva jooksul; ajutine keeld võtta osa õppekavavälisest tegevusest koolis, näiteks

üritustest ja väljasõitudest; ajutine õppes osalemise keeld koos kohustusega saavutada selle perioodi lõpul nõutavad õpitulemused (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

4.3. Omavalitsusepoolsed meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks

Kui koolipoolsed meetmed koolikohustuse mittetäitmisele mõju ei avalda või neid ei ole võimalik rakendada, siis tuleb koolil pöörduda järgmiste meetmete rakendamiseks valla- või linnavalitsuse poole. Omavalitsus määrab struktuuriüksuse, mille ülesandeks on koolikohustuse mittetäitmise põhjuste selgitamine ja vastavate meetmete rakendamine, ning vastavalt võimalusele lapsevanematele koolituste korraldamine. Üheks valla- või linnavalitsuse poolt rakendatavaks meetmeks koolikohustuse täitmise tagamiseks, on taotluse esitamine alaealiste komisjonile (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, 2010).

4.4. Alaealiste komisjonide poolsed meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks

Alaealiste komisjonide poolt rakendatavad mõjutusvahendid koolikohustuse mittetäitmise korral on: koolikorralduslikud mõjutusvahendid (kasvatusraskustega õpilaste klassi või pikapäevarühma suunamine), hoiatus, psühholoogi, narkoloogi vm spetsialisti juurde vestlusele suunamine, lepitamine, kohustus elada vanema, kasuvanema või eestkostja juures või lastekodus, käendus, rehabilitatsiooni, noorte- või sotsiaalprogrammides osalemine, üldkasulik töö (Alaealiste mõjutusvahendite seadus, 1998). Alaealiste komisjon võib kohtumääruse alusel alaealise suunata ka kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli juhul kui alaealine on sooritanud süüteo ja eelnevad mõjutusvahendid ei ole olnud tulemuslikud (Ginter, 2004).

5. Uurimismetoodika

5.1. Valimi kirjeldus

Käesoleva uurimustöö valimi moodustasid 21 põhikoolist väljalangemise kogemusega tütarlast, kes jätkasid õppimist ühes kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolis (käesolevas uurimuses: erikool). Intervjueeritud õpilaste vanus oli vahemikus 14-17 aastat. Kõige enam (10) oli uuritavate seas 15-aastaseid õpilasi, 8 õpilast olid 16-aastased, 2 õpilast 17-aastased ja 1 õpilane oli 14-aastane. Intervjueerimise hetkel omandasid 2 õpilast haridust seitsmendas klassis, 11 õpilast kaheksandas klassis, 8 õpilast üheksandas klassis.

Intervjueeritud õpilased olid koolist välja langenud vanusevahemikus 12-15 aastat. Kõige enam (10) oli uuritavate seas 14-aastaselt koolist väljalangenud õpilasi ja kõige vähem (2) oli 13-aastaselt koolist väljalangenud õpilasi (ülevaate annab tabel 1.).

Tabel 1. Õpilaste vanus koolist väljalangemisel

Õpilase vanus	12-aastane	13-aastane	14-aastane	15-aastane
Õpilaste arv	4	2	10	5

Koolist väljalangemise ajal käisid valimisse kuulunud õpilased kuuendas kuni üheksandas klassis, üks õpilane käis väljalangemise ajal neljandas klassis (ülevaate annab tabel 2.).

Tabel 2. Lõpetamata jäänud klass

Lõpetamata klass	4. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass
Õpilaste arv	1	7	7	5	1

Kõige enam (13) oli valimis õpilasi, kellel oli koolist väljalangemisest intervjuerimise hetkeks nende endi hinnangul möödas ligikaudu üks aasta. Neljal õpilasel oli väljalangemisest möödas ligikaudu kaks aastat, kahel õpilasel ligikaudu kolm aastat, ja kahe õpilase hinnangul oli neil intervjuerimise hetkeks koolist väljalangemisest möödas ligikaudu viis aastat.

5.2. Andmekogumismeetodi kirjeldus

Andmekogumisinstrumentina kasutati käesolevas uurimustöös intervjuud. Instrumendi valiku määras uurimustöö eesmärk: uurida erikooli tütarlaste, kes olid koolist väljalangemise kogemusega, tõlgendusi koolist väljalangemisele ja väljalangemise vältimise võimalustele. Kvalitatiivsel meetodil analüüsitud intervjuu annab võimaluse erinevate situatsioonide ning uuritavate mõistmiseks (Bauer & Gaskell, 2000).

Ajavahemikul 12.05.2010 – 23.05.2010 viis käesoleva uurimustöö autor läbi 21 individuaalintervjuud õpilastega, kellel oli koolist väljalangemise kogemus. 20 intervjuud lindistati diktofoniga ja ühe intervjuu vastused kirjutas autor intervjueritava soovil käsitsi. Intervjuude kestvused olid erinevad, ulatudes neljast minutist kahekümne minutini. Intervjuud viidi läbi koolisiseses ruumis, kus viibisid ainult intervjuerija ja intervjueritav.

Käesoleva uurimustöö intervjuu küsimustena (lisa 1) kasutati eelnevalt K. Kõivu poolt välja töötatud ja Kaseküli (2005) uurimustöös kasutatud küsimusi, sest lisaks väljalangemise ennetamisele hõlmasid need küsimused ka nelja riskifaktorite kategooriat, mida antud uurimustöös käsitletakse: kooli, kodu, sõprade ja eakaaslaste ning õpilase endaga seonduvad riskifaktorid. Antud uurimustöö tarbeks muudeti küsimuste järjekorda ja jäeti välja järgmine küsimus: kuidas saaks intervjuueeritava arvates koolist väljalangemist kõige paremini ära hoida.

Uurimustöö raames läbi viidud intervjuu võib jagada kaheks osaks. Esimeses osas (lisa 1, küsimused 1-5) uuriti intervjuueeritavate väljalangemise kogemust seoses koolist väljalangemist mõjutavate riskifaktoritega ning teises osas (lisa 1, küsimused 6-7) uuriti, milliseid võimalusi näevad intervjuueeritavad koolist väljalangemise vältimiseks. Intervjuu esimeses osas muudeti vajadusel küsimuste järjekorda lähtuvalt intervjuueeritava poolt räägitust. Nii intervjuu esimeses kui ka teises osas küsiti intervjuueeritavatel täiendavaid küsimusi ning paluti tuua vastavaid näiteid. Sellist intervjuud võib käsitleda poolstruktureeritud intervjuuna (Bauer, Gaskell, 2000; Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2005; Laherand, 2008).

Intervjuueerimist alustas autor uurimustöö eesmärkide tutvustamisega intervjuueeritavatele. Seejärel kinnitas autor, et saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ning uurimuses osalenutele tagatakse anonüümsus. Samuti selgitas autor intervjuueeritavatele nende õigust keelduda küsimustele vastamast või soovi korral intervjuu katkestada. Intervjuueeritavad vastasid kõikidele küsimustele ja andsid suulise nõusoleku intervjuude kasutamiseks antud uurimustöös.

5.3. Andmeanalüüsi kirjeldus

Intervjuud transkribeeriti ajavahemikul 1.06.2010 – 31.08.2010. Sellele järgnes intervjuude analüüs, mille esimene etapp seisnes intervjuude korduvas lugemises. Oluline on märkida, et käesoleva uurimustöö autor on uurimuse igas etapis lähtunud kvalitatiivse andmeanalüüsi paindlikkusest, kohandades analüüsimeetodeid ja lähenemisi vastavalt intervjuudest saadud andmestikule. Andmeanalüüsi saab jagada kaheks osaks.

Intervjuude esimest osa (õpilaste tõlgendusi koolist väljalangemise kogemusest) analüüsiti suunatud kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõttel (Laherand, 2008), põhikategooriate moodustamisel lähtuti intervjuu küsimustest, kuid alakategooriate moodustamisel kasutati teksti liigendamist. Järgnevalt kujutati tulemusi nn puudiagrammidena, seejärel moodustati alakategooriad ja esitati uurimistulemuste analüüs.

Intervjuude teist osa (milliseid võimalusi näevad õpilased väljalangemise vältimiseks) analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi teel (Laherand, 2008). Esmalt moodustati alakategooriad, selleks kasutati teksti liigendamist, seejärel moodustati alakategooriate rühmitamiseks põhikategooriad ning esitati uurimistulemuste analüüs.

Alakategooriate moodustamisel oli autori eesmärgiks kajastada uurimuses kõik intervjueritavate poolt väljatoodu. Lähtuti sotsiaalkonstruksionismi põhiseisukohast, mille kohaselt on sotsiaalne reaalsus subjektiivne ja pidevas konstrueerimises (Burr, 2005; Gergen, 2005). Just sellise lähenemisega seostataksegi kvalitatiivset andmeanalüüsi kõige enam, sest see annab võimaluse mõista uuritavate arusaamist (Bauer & Gaskell, 2000).

Laherand (2008) kirjutab, et kvalitatiivsele lähenemisele tuginevas uurimustöös esitatakse tavaliselt tulemused koos analüüsi ja kirjanduse ülevaatega, samas viitab ta teistele uurijatele, kes tunnistavad, et võimalikud on ka teised variandid. Antud uurimustöös esitatakse esmalt intervjuude tulemused, seejärel sünteesitakse käesoleva uurimustöö ja varasemate uurimuste tulemused arutelu osas. Sünteesitud tulemused arutelu osas annavad võimaluse vastata uurimisküsimustele (Hirsjärvi et al., 2005). Sellise lähenemise vajalikkuse tingis ühelt poolt alakategooriate suhteliselt suur arv ja teiselt poolt autori soov anda intervjueritavate arusaamad edasi üldistatult ja struktureeritult.

Uurimistulemusi illustreerivad tsitaadid intervjuudest. Tsitaadid on esitatud kaldkirjas. Töös on tsitaatide esitamiseks kasutusel järgmised sümbolid:

(...) – tsitaadi lühendamiseks väljajäetud tekstilõik.

[tekst] – autori selgitus.

6. Uurimistulemused: koolist väljalangemist mõjutanud asjaolud õpilaste hinnangul

Koolist väljalangemist mõjutanud asjaolud jagunevad järgmistesse kategooriatesse:

- 6.1. Kooliga seonduvad asjaolud
- 6.2. Koduga seonduvad asjaolud
- 6.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud
- 6.4. Õpilase endaga seonduvad asjaolud

6.1. Kooliga seonduvad asjaolud

Õpetaja ütleb ju, et Sind ma ei taha täna kuulda

(Katkend intervjuust).

Kategooria jaguneb viieks alakategooriaks. Alakategooriad jagunevad omakorda järgmiselt:

- 6.1.1. Õpilase madal õpimotivatsioon
- 6.1.2. Õpilase akadeemilised raskused teatud õppeainetes
- 6.1.3. Õpilase negatiivsed suhted klassikaaslaste ja õpetajatega
 - 6.1.3.1. Õpilase negatiivsed suhted klassikaaslastega
 - 6.1.3.2. Õpilase vastuhakk klassikaaslastele
 - 6.1.3.3. Õpilase tõrjutus klassikaaslaste seas
 - 6.1.3.4. Õpetajate negatiivne suhtumine õpilastesse
- 6.1.4. Probleemid seoses kodu asukohaga
 - 6.1.4.1. Kooli kaugus kodust
 - 6.1.4.2. Keskuse lähedus
- 6.1.5. Õpilase kohanemiskeskused uues koolis

6.1.1. Õpilase madal õpimotivatsioon

Intervjueeritavate hinnangul oli madal õpimotivatsioon peamiseks koolist väljalangemise põhjuseks. (...) *see, et ma ei viitsind õppida*. Intervjuude analüüsist selgus aga, et õpilase madala õpimotivatsiooni korral oli tegemist sellise asjaoluga, mis näis soodustavat teiste faktorite (näiteks sõprade ja eakaaslastega seonduvate asjaolude) mõju avaldumist koolist väljalangemisele. Õpilaste hinnangul oli õpimotivatsioon seotud nende suhetega nii klassikaaslaste kui ka õpetajatega. Intervjuude analüüsist selgus, et õpilaste ebameeldivad kogemused ja negatiivsed suhted vähendasid õpimotivatsiooni, sest sellega pärsiti õppimiseks vajalikku positiivset õhkkonda. (...) *oli raskusi midagi tunnis teha ka, kui keegi seal seljataga midagi mõliseb Sul seal*. Negatiivsed suhted tekitasid õppimise lisaraskusi ja sellega kaasnes akadeemiline ebaedu, mis omakorda alandas õpimotivatsiooni.

6.1.2. Õpilase akadeemilised raskused teatud õppeainetes

(...) *mul oli probleem ajaluguga ja (...) loodusõpetus (...); (...) noh matemaatikas ja (...)*. Intervjueeritavad tunnistasid, et puudusid nendest tundidest, kus kogesid raskusi õppeaine omandamisel. Esimesed puudumised üksikutest ainetundidest olid alguseks

pikemaajalistele puudumistele. Kusjuures intervjuude analüüsist selgus, et õpilased nägid esimeste puudumiste mõju pikemaajaliste puudumiste kujunemisele peamiselt seoses kooliväliste asjaoludega. Tunnistati, et esimeste puudumiste järel tekkinud vaba aja tõttu otsiti koolis käimisele alternatiivseid tegevusi, mis oma iseloomult kuulusid antisotsiaalse käitumise alla. Hilisemaid puudumisi põhjustas õpilaste hinnangul sageli juba antisotsiaalse käitumise alla kuuluvate tegevuste eelistamine.

6.1.3. Õpilase negatiivsed suhted klassikaaslaste ja õpetajatega

6.1.3.1. Õpilase negatiivsed suhted klassikaaslastega

Intervjuudest selgus, et õpilaste negatiivsetel suhetel oli koolist väljalangemisele märkimisväärne mõju. *Et jah kui klassiga nagu läbi ei saa, suhted on halvad, siis pole võimalik ka koolis olla.* Koolis puuduvaid sõprussuhteid otsisid õpilased väljastpoolt kooli. Negatiivsed suhted klassikaaslastega soodustasid õpilaste suuremat seotust kooliväliste sõprade ning eakaaslastega, kes sageli viisid õpilase antisotsiaalse käitumiseni.

Teisalt ilmnas intervjuude analüüsist ka vastupidiseid seoseid. Nimelt võisid õpilaste esimesed puudumised üksikutest tundidest muuta negatiivsemaks klassikaaslaste üldist suhtumist õpilasse ning see omakorda soodustas õpilase koolist eemale jäämist. (...) *ja siis nad vaatasid mingi ka, et ma ei viitsi koolis käia (...) hakkasid narrima (...).*

6.1.3.2. Õpilase vastuhakk klassikaaslastele

Intervjuude analüüsist ilmnas, et tihti tundsid õpilased, et nad ei sobinud erinevuste tõttu klassikaaslaste hulka. Õpilased tundsid, et ei ole kaaslaste poolt aktsepteeritud ja reageerisid sellele näidates oma käitumises vastuhakku klassikaaslastele. Samas esines ka olukordi, kus õpilane astus klassikaaslastele vastu mitte enda, vaid teise õpilase kaitseks. (...) *klassis oli üks tüdruk (...) kelle poolt olin mina, terve klass oli tema vastu (...).* Tagajärjed olid mõlemal juhul samad - suhted klassikaaslastega halvenesid ja õpilane hakkas selle tulemusena koolist eemale jääma.

6.1.3.3. Õpilase tõrjutus klassikaaslaste seas

Ehkki õpilased ei kasutanud intervjuudes otseselt terminit „tõrjutu“, ilmnas intervjuude analüüsist, et õpilased siiski kogesid klassikaaslastepoolset tõrjumist ja reageerisid sellele koolist puudumistega. (...) *no oligi, et klassikaaslasted olid minu vastu (...).* Puudumiste tagajärjel tekkinud vaba aega veetsid õpilased enamjaolt kooliväliste sõprade ja eakaaslastega, kes viisid õpilased antisotsiaalse käitumise eriliikideni, millest kõige levinum

oli uimastite tarvitamine. Seega klassikaaslastepoolsele tõrjumisele lisandus koolist väljalangemise kujunemisel antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslaste mõju.

6.1.3.4. Õpetajate negatiivne suhtumine õpilastesse

Ühelt poolt selgus intervjuude analüüsist, et õpilaste puudumised võisid alguse saada õpetajate negatiivsest suhtumisest, mis avaldus suhtlemises. *Ärgu nad siis mõlisegu minu kallal (...)*. Teiselt poolt tõid õpilased välja selle, et õpetajate suhtumine neisse muutus negatiivsemaks esimeste puudumiste ilmnemisel. (...) *kui ma hakkasin tundidest puuduma, siis hakkasid nemad [õpetajad] ka muutuma, nagu ei olnud nii head nagu varem*. Õpilased tundsid õpetajate eelarvamuslikku suhtumist ja see soodustas koolist eemale jäämist. Intervjueeritavate hinnangul mõjutas õpetajate eelarvamuslik suhtumine ka klassikaaslaste suhtumist õpilasse, mis muutus negatiivsemaks. Eraldi tõid õpilased välja olukorra, kus ilmnes klassijuhtajatepoolne negatiivne suhtumine õpilastesse. (...) *kui ma oleksin paremini oma klassijuhatajaga läbi saanud (...)*. Lisaks negatiivsele suhtumisele tõid intervjueeritavad õpetajatega seonduvalt välja ka õpetajatepoolse õpilaste puudumiste ignoreerimise. Seda tõlgendasid õpilased õpetajatepoolse huvi puudumisena.

6.1.4. Probleemid seoses kooli asukohaga

6.1.4.1. Kooli kaugus kodust

(...) *oli kaugelt kõndida kooli*. Kooli kaugus kodust oli õpilaste silmis oluline koolist väljalangemist mõjutanud asjaolu. Intervjuude analüüsist ilmnas, et see avaldas koolist väljalangemisele mõju koos teiste asjaoludega. Peamiselt lisandusid kooli kaugusele õpilase negatiivsed suhted klassikaaslaste ja õpetajatega, sõprade ja eakaaslastepoolne mõju ning õpilase madal õpimotivatsioon.

6.1.4.2. Keskuse lähedus

(...) *võib olla see, et X linn oli nii lähedal, et võisin kogu aeg hulkuda*. Keskuse lähedus koolile oli seotud õpilaste antisotsiaalse käitumise esinemisega. Intervjueeritavate silmis soodustas keskuse lähedus nende esialgset otsust koolist puududa, pakkudes ajaviitmiseks alternatiivseid tegevusi, mis oma olemuselt kuulusid antisotsiaalse käitumise alla. Suurenes õpilaste seotus antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega ja see soodustas hilisemate pikemaajaliste puudumiste kujunemist.

6.1.5. Õpilase kohanemiskeskused uues koolis

Kuigi õpilased tõid koolist väljalangemist mõjutanud asjaoluna välja kohanemiskeskused uues koolis, ei näinud nad enda puhul sellel määravat tähtsust koolist väljalangemisele. Pigem oli see intervjuueeritavate hinnangul teistele põhjustele (näiteks madalale õpimotivatsioonile ja sõprade ning eakaaslaste mõjule) lisanduv asjaolu. *Seepärast ka, et ma olin seal uus ja ei saanud kellegagi läbi.*

Kokkuvõtte kooliga seonduvatest asjaoludest

Intervjuude analüüsist ilmselt, et õpilastel oli kooliga seonduvalt mitmeid negatiivseid kogemusi, mis avaldasid mõju nende koolist väljalangemisele. Peamiselt toodi välja suhetega (nii õpilase suhetega õpetajate kui ka eakaaslastega) seonduvad asjaolud, mille puhul oli tagajärjeks õpilase koolist eemale jäämine. Samas esines ka vastupidist mõju, nimelt võisid õpilaste esimesed puudumised põhjustada õpilastes ja õpetajates eelarvamuslikku suhtumist ning selle tagajärjel muutus suhete kvaliteet negatiivsemaks ja negatiivsed suhted soodustasid koolist eemale jäämist. Koolist väljalangemist mõjutasid ka teised kooliga seonduvad asjaolud, näiteks õpilase õpimotivatsioon ja akadeemilised tulemused.

6.2. Koduga seonduvad asjaolud

See, et ema ja isa joovad. See, et ema ja isa ei hooli.

See, et emal ja isal on täitsa ükskõik, kus Sa oled,

kellega Sa oled, mida teed

(Katkend intervjuust).

Kategooria jaguneb kuueks alakategooriaks. Alakategooriad jagunevad järgmiselt:

6.2.1. Vanematepoolne reeglite ja kontrolli puudumine

6.2.1.1. Reeglite puudumine

6.2.1.2. Emapoolne õpilase koolist puudumise soodustamine

6.2.1.3. Kontrolli puudumine

6.2.2. Õpilase negatiivsed suhted vanematega

6.2.2.1. Õpilase negatiivsed suhted kasuvanemaga

6.2.2.2. Õpilase negatiivsed suhted emaga

6.2.2.3. Õpilase ja vanemate vahelise usaldusliku suhte puudumine

6.2.3. Vanematepoolse vastutuse ja kohustuste võtmine peresuhtes

6.2.3.1. Vanematepoolse vastutuse ja kohustuste võtmine vanemate õdede-vendade poolt

6.2.3.2. Vanematepoolse vastutuse ja kohustuste võtmine õpilase enda poolt.

6.2.4. Vanematepoolne alkoholi kurvitarvitamine

6.2.5. Bioloogilise isa-/kasuisapoolne füüsiline agressioon õpilase suhtes

6.2.6. Kodu ei avaldanud koolist väljalangemisele mõju

6.2.1. Vanematepoolne reeglite ja kontrolli puudumine

6.2.1.1. Reeglite puudumine

Intervjuude analüüsist ilmnas, et õpilased tundsid koolist väljalangemise ajal puudust vanematepoolsetest reeglitest kodus. (...) [vanemad] *oleks pidanud rohkem sundima õppida ja koolis käima*. Kusjuures lisaks sellele, et õpilased tundsid puudust kooliga seonduvatest reeglitest, tunnistasid nad, et kodus oleks pidanud kehtima reeglid ka seoses vaba aja veetmisega. Näiteks selgus intervjuude analüüsist, et kodudes puudusid vanematepoolsed reeglid õpilaste väljaskäimise ning väljaspool kodu ööbimise suhtes. See soodustas õpilaste suuremat seotust antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega.

6.2.1.2. Emapoolne õpilase koolist puudumise soodustamine

Intervjuude analüüsist selgus, et mõnikord soodustasid vanemad õpilaste koolist eemale jäämist. (...) *ma olin kogu aeg kodus, et emme teadis seda*. Kusjuures sellise käitumise soodustamisega seonduvalt rääkisid õpilased üksnes emadest. Intervjuude analüüs näitas, et koolist väljalangemise ajal nägid õpilased sellist olukorda enda jaoks kasulikuna, ent intervjuueeritavate arusaam muutus pärast koolist väljalangemist – õpilased süüdistasid emasid sellise käitumise soodustamises.

6.2.1.3. Kontrolli puudumine

Intervjuueeritavad tõid koolist väljalangemist mõjutanud asjaoluna välja ka vanematepoolse kontrolli puudumise, kusjuures valdavalt rääkisid õpilased intervjuudes üksnes emadest ja emapoolse kontrolli puudumisest. Mõlemast vanemast räägiti lahutuste korral, mida vanemate vahelise koostöö ja suhtlemise katkemise tõttu seostati kontrolli vähenemisega. Koolist väljalangemise vältimise võimaluste juures rõhutasid õpilased vanematepoolse kontrolli tähtsust nii kooliga seonduvate kui ka koolivälise asjaolude üle. Peamiselt nimetati kooliga seonduva asjaoluna õppimist ja koolivälise asjaoluna sõprade valikut, kuid näiteks ka taskuraha kasutamist. *Mu isa ei küsindki kunagi, miks mul raha vaja*

on. Ühelt poolt rääkisid õpilased sellest, et vanematel ei olnud võimalust neid kontrollida, sest vanemaid ei olnud kodus, kas töökohustuste või uimastite tarvitamise tõttu. (...) *kui mu ema oleks viibinud rohkem kodus (...)*. Aga teiselt poolt tõlgendati vanematepoolse kontrolli puudumist ka hoolimise puudumisena.

6.2.2. Õpilase negatiivsed suhted vanematega

6.2.2.1. Õpilase negatiivsed suhted kasuvanemaga

Mitmest intervjuust selgus, et õpilaste kasvatamises üks bioloogiline vanem ei osalenud. Intervjueeritavad seostasid kasuvanema olemasolu koolist väljalangemisega. Kusjuures õpilased, keda kasvas kasuvanem, rõhutasid intervjuudes kasuvanema olemasolu ja ka raskusi suhetes kasuvanemaga. *Kasutama - me ei saanud hästi läbi temaga*. Mõnel juhul kirjeldasid õpilased kasuvanemate rolli koolist väljalangemisele seoses muutustega õpilase suhetes bioloogilise vanemaga. Nimelt muutusid õpilaste hinnangul kasuvanemate süül nende suhted bioloogilise vanemaga negatiivsemaks. (...) *kasuisa ässitas ema minu vastu (...)*. Negatiivsed suhted vanematega tähendasid aga õpilase pikemaajalist kodust lahkumist, mis omakorda suurendas sõprade ja eakaaslaste mõju koolist väljalangemisele.

6.2.2.2. Õpilase negatiivsed suhted emaga

Intervjuude analüüsist selgus, et kui õpilased rääkisid negatiivsetest suhetest kodus, siis räägiti lisaks kasuvanematele ka negatiivsetest suhetest emaga. (...) *ma läksin emaga täiesti tülli (...)*. Õpilased kirjeldasid suhetes emaga ka ajalisi muutusi. Mõnel juhul muutusid õpilaste hinnangul suhted emaga negatiivseks alles koolist väljalangemise ajal, kuid enamjaolt muutusid suhted sel ajal varasemast veelgi negatiivsemaks.

Intervjueeritavad selgitasid, et negatiivsed suhted emaga oli sagedane kodust lahkumise põhjus. (...) *ma ei olnud kodus ka, sest mu ema oli kuri mu peale (...)*. Intervjueeritavad kirjeldasid suhteid lähtudes kahjust, mida suhte teine pool õpilasele tekitas. Seega ilmnis õpilaste käitumises kooli ja kodu kontekstis sarnane reaktsioon - negatiivsete suhete tekkimisel eelistasid õpilased sellest keskkonnast lahkuda.

6.2.2.3. Õpilase ja vanemate vahelise usaldusliku suhte puudumine

Intervjuude analüüsist ilmnis, et koolist väljalangemist võis mõjutada ka õpilase ja vanemate vahelise usaldusliku suhte puudumine. Usaldusliku suhte puudumise tõttu ei saanud õpilased oma probleemidega vanemate poole pöörduda. (...) *vanemad üldse ei usaldanud*

mind (...). Ka sellega seonduvalt kirjeldasid intervjuueeritavad ajalisi muutusi. Nimelt vähenes õpilaste hinnangul vanematepoolne usaldus õpilase suhtes koolist väljalangemise ajal veelgi.

6.2.3. Vanematepoolse vastutuse ja kohustuste võtmine peresuhetes

6.2.3.1. Vanematepoolse vastutuse ja kohustuste võtmine vanemate õdede-vennade poolt

Intervjuude analüüsist ilmnis, et vanematepoolsest vastutusest ja kohustustest rääkides keskendusid õpilased mõlema vanema asemel üksnes emadega seonduvatele asjaoludele. Õpilaste hinnangul ei täitnud emad nende suhtes lapsevanema kohustusi. Intervjuude analüüsist selgus, et õpilased pidasid vääraks olukorda, kus vanema roll oli perekonnas täitmata. Sellist olukorda seostasid intervjuueeritavad ka koolist väljalangemisega. Seevastu võis õpilaste hinnangul rahuldavaks pidada olukorda, kus vanema kohustusi täitsid õpilaste suhtes vanemad õed või vennad. (...) *vennad - nemad oskavad kurjad olla (...)*.

6.2.3.2. Vanematepoolse vastutuse ja kohustuste võtmine õpilase enda poolt

Intervjuude analüüsist ilmnis, et mitmel õpilasel oli koduga seonduvalt tavapärasest suurem vastutus ja sellega kaasnesid varajased täiskasvanu kohustused. Üks õpilane tunnistas seda otse ja selgitas olukorda täpsemalt: *Emal (...) teda ei olnud nii palju kodus ja ma ei tea, pidin hästi palju lapsi vaatama ja niimoodi, siis ma ei viitsinud enam kodus olla (...)*. Seega avaldas õpilaste silmis nende tavapärasest suurem vastutus peresuhetes koolist väljalangemisele mõju peamiselt kodust lahkumise kaudu.

6.2.4. Vanematepoolne alkoholi kuritarvitamine

Sageli tõid intervjuueeritavad koolist väljalangemist mõjutanud asjaoluna välja vanematepoolse alkoholi kuritarvitamise. Õpilased seostasid vanematepoolse alkoholi kuritarvitamise otseselt ka vanematepoolse kontrolli puudumise ning bioloogilise isa/kasuisapoolse füüsilise agressiooni esinemisega. Vanemate alkoholi kuritarvitamise korral lahkusid õpilased pikemaajaliselt kodust. *No kui vanemad ikka kodus joovad, siis ei taha ju kodus olla, siis ei viitsi kooli ka minna*. Kodust lahkumise tagajärjel suurenes õpilaste seotus antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega ning see soodustas õpilase koolist eemale jäämist.

6.2.5. Bioloogilise isa-/kasuisapoolne füüsiline agressioon õpilase suhtes

Mitmed õpilased seostasid koolist väljalangemise isa/kasuisapoolse füüsilise agressiooniga. Märkimisväärne oli õpilaste avatus ja valmidus sellistel teemadel rääkimiseks. Intervjuude analüüsist selgus, et korduv isa/kasuisapoolne füüsiline agressioon viis õpilase kodust lahkumiseni. Kodust pikemaajaliselt lahkumine suurendas õpilase seotust antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega ning soodustas koolist eemale jäämist. Kuid füüsiline agressioon oli mõnel korral ka otseseks põhjuseks, miks koolist puuduti. Õpilased, kes olid kogunud füüsilist agressiooni, tunnistasid, et häbenesid oma vigastusi ja puudusid seetõttu koolist. Siiski oli ka neid, kes vigastustest hoolimata kooli läksid. *Ma mitu korda sinna vanasse kooli läksin ninaluumurruga*. Sellisel juhul mõjutasid koolist väljalangemist teised asjaolud, kuid õpilased pidasid oluliseks rõhutada, et kodusel vägivaldal oli selles oma osa.

6.2.6. Kodu ei avaldanud koolist väljalangemisele mõju

Kodus oli kõik korras. Kuigi mõned intervjuueeritavad eitasid koduga seonduvate asjaolude mõju koolist väljalangemisele, selgus intervjuude analüüsist, et ka nende õpilaste puhul võisid koduga seonduvad asjaolud koolist väljalangemist mõjutada. Õpilased tunnistasid, et lahkusid mitmel korral kodust pikemaajaliselt või rääkisid olukordadest, kus nad oleksid tahtnud kooliga seonduvatest probleemidest vanematega rääkida, kuid suhted ei olnud selleks piisavalt hea kvaliteediga. Seega ilmnes vastuolu: õpilased eitasid koduga seonduvaid probleeme, kuid probleemid olid tegelikult olemas.

Kokkuvõtte koduga seonduvatest asjaoludest

Õpilaste hinnangul oli koduga seonduvate asjaolude mõju nende koolist väljalangemisele suur. *Oleks kodus kõik korras olnud, siis ma oleksin kindlasti ja käinud koolis*. Intervjuude analüüsist selgus, et kodus esinevatele probleemidele lisandus sõprade ja eakaaslaste mõju. Õpilased tunnistasid, et lahkusid probleemide ilmnemisel kodust pikemaajaliselt ja leidsid ajutise elukoha sõprade juures ning selle tagajärjel kadus õpilaste hinnangul nende tahe kooli minna. Kusjuures intervjuude analüüsist nähtus, et seda soodustasid teised koolist väljalangemist mõjutanud asjaolud (näiteks negatiivsed suhted klassikaaslastega).

6.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud

Nendega oli koos hea olla
(Katkend intervjuust).

Kategooria koosneb ühest alakategooriast. Alakategooria jaguneb järgmiselt:

6.3.1. Sõprade ja eakaaslaste negatiivne mõju

6.3.1.1. Kooli- ja klassikaaslastega kaasnev mõju koolist põhjusega puudumiste kujunemisele

6.3.1.3. Kooliväliste sõprade ja eakaaslaste negatiivne mõju: varastamine ja uimastite tarvitamine

6.3.1. Sõprade ja eakaaslaste negatiivne mõju

6.3.1.1. Kooli- ja klassikaaslastega kaasnev mõju koolist põhjusega puudumiste kujunemisele

Mitmed õpilased tunnistasid, et puudusid koolist koos kooli- või klassikaaslastega. Puudumiste põhjusena nimetasid õpilased selliste kooliväliste tegevuste eelistamist, mis oma olemuselt kuulusid antisotsiaalse käitumise alla. (...) *klassiõde oli, kogu aeg läksime koos tundidest ära (...)*. Intervjuude analüüsist ilmnest, et tihti allusid õpilased kooli- või klassikaaslastepoolsele survele ja puudusid seetõttu koolist.

Intervjueeritavad selgitasid kooli- ja klassikaaslaste mõju puudumiste kujunemisele ka seoses uimastite tarvitamisega. Nimelt tunnistasid mitmed õpilased, et hakkasid kooli- või klassikaaslaste mõjul vahetundides koos kaaslastega suitsetama. Tihti viis see üksikutest tundidest puudumiseni, mis oli koolist eemale jäämise alguseks. (...) *vahetundide ajal käisid nagu suitsu tegemas ja siis mõnest tunnist nad puudusid (...)*. Intervjueeritavate sõnul viis selline vahetundides suitsetamine nad alkoholi tarvitamiseni ja see omakorda rohkemate puudumiseni.

Koolist väljalangemisele avaldasid mõju ka muutused klassikollektiivis, õpilased nimetasid koolist väljalangemist mõjutanud asjaoluna klassikaaslastepoolset kooli vahetamist. (...) *me ei olnud enam klassiõed ja siis tahtsime kogu aeg koos olla*. Olulist rolli mängis positiivsete suhete ja sõprade olemasolu klassis. Mitmel korral mainisid intervjueeritavad esimeste puudumiste põhjusena negatiivseid suhteid klassikaaslastega (lähemalt: 6.1.3.1. õpilase negatiivsed suhted klassikaaslastega).

6.3.1.3. Kooliväliste sõprade ja eakaaslaste negatiivne mõju: varastamine ja uimastite tarvitamine

Intervjueeritavad kirjeldasid kooliväliste sõprade ja eakaaslaste mõju koolist väljalangemisele lähtudes peamiselt kahest erinevast vaatekohast. Ühelt poolt tõid õpilased välja kooliväliste sõprade- ja eakaaslastepoolse otsese mõjutamise, mille tagajärjel hakkasid õpilased koolist puuduma ja uimasteid tarvitama. (...) *hakkasin jooma, et nende pärast (...) hakkasin suitsetama, ka nende pärast (...); (...) nad ütlesid, et ah mis Sa ikka lähed, et ei ole vaja minna (...) paneme parem möllu.* Kusjuures intervjuudest ilmses, et antisotsiaalne käitumine õpiti vaatluslikul teel. (...) *ja siis sõbrad, kelle pealt hakkasin õppima asju (...) selliseid pahasid asju (...).* Tõsisematest seaduserikkumistest tõid õpilased välja seotuse vargustega, kuid otseselt enda rolli selles ei tunnistanud.

Teiselt poolt tunnistasid intervjueeritavad, et nad ise eelistasid kooli minemise asemel aega veeta kooliväliste sõprade ja eakaaslastega. Mõnel juhul põhjendati seda negatiivsete suhetega klassikaaslastega. Sellisel juhul eelistasid õpilased kooliväliseid ja tihti antisotsiaalselt käituvaid eakaaslaseid klassikaaslastele. Intervjueeritavate hulgas oli ka õpilasi, kelle hinnangul puudusid nad koolist, sest eelistasid kooliskäimisele erinevaid antisotsiaalse käitumise alla kuuluvaid tegevusi. Välja toodi järgmised tegevused: hulkumine/kõndimine, suitsetamine, joomine, lõbutsemine, varastamine. (...) *ma tahtsin suitsetama (...); (...) tahtsin sõpradega koos olla ja ma ei tahtnud minna kooli lihtsalt.*

Väheste, kuid selgelt eristuvate intervjueeritavate hinnangul olid sõprade ja eakaaslastega seotud tegevused üheks võimaluseks koolist puudumise tagajärjel tekkinud vaba aja veetmiseks. *Ega ma nende pärast ei langend (...) nendega koos ma lihtsalt käisin väljas (...).* Kusjuures sellisel juhul mõjutasid koolist eemale jäämist esmalt kooliga seonduvad asjaolud, seejärel hakkas mõju avaldama õpilase seotus antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega, ning selle kõige tagajärjel võisid muutuda negatiivsemaks õpilaste suhted kodus. See suurendas seotust kooliväliste antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslastega.

Kokkuvõtte sõprade ja eakaaslastega seonduvatest asjaoludest

Enamjaolt oli intervjueeritavate hinnangul sõpradel ja eakaaslastel koolist väljalangemisele suur mõju. (...) *nemad ütlesid, et ah ärme täna kooli lähme (...).* Intervjuude analüüsil ilmses, et koolist väljalangemist mõjutanud sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud olid seotud ka õpilase madala õpimotivatsiooniga. Õpilaste madal õpimotivatsioon ja sõbrad ning eakaaslased avaldasid tihti mõju kooliväliste tegevuste eelistamisele. Selgelt

eristusid intervjueeritavad, kes olid veendunud, et koos sõprade ja eakaaslastega antisotsiaalse käitumise alla kuuluvate tegevuste sooritamine osutus koolist puudumise tagajärjeks, mitte puudumiste põhjuseks. Selline arusaam oli uuritavate hulgas vähemuses.

Teisalt oli sõprade ja eakaaslaste mõju koolist väljalangemisele seotud ka koduga seonduvate asjaoludega. Nimelt põhjustas õpilase kodust lahkumine suuremat seotust kooliväliste ning tihti antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega, kes mõjutasid õpilase koolist eemale jäämist.

6.4. Õpilase endaga seonduvad asjaolud

Kui oleks võimalik, teeks kõik teisiti

(Katkend intervjuust).

Kategooria jaguneb neljaks alakategooriaks. Alakategooriad on:

6.4.1. Sõprade ja eakaaslaste negatiivsele mõjule allumine

6.4.2. Klassikaaslastest erinevuse tajumine: erinevused akadeemilistes võimetes ja õpimotivatsioonis

6.4.3. Antisotsiaalse käitumise eelistamine

6.4.4. Agressiivsus, viha, vastuhakk õpilase käitumises sunniviisilisel tavakooli tagasi pöördumisel

6.4.1. Sõprade ja eakaaslaste negatiivsele mõjule allumine

Enamjaolt domineeris intervjueeritavate seas arusaam, mille kohaselt sõbrad ja eakaaslased mõjutasid õpilast koolist eemale jäämisel ning enda osa õpilased selles ei näinud. Samas tunnistasid mõned intervjueeritavatest, et sõprade ja eakaaslaste mõju koolist väljalangemisele avaldus tänu õpilase endaga seonduvale. (...) *ma olin liiga kergelt mõjutatav.*; (...) *ma olin täiesti marionett-nukk*. See näitab, et õpilased teadvustasid eakaaslastepoolsele survele allumist.

6.4.2. Klassikaaslastest erinevuse tajumine: erinevused akadeemilistes võimetes ja õpimotivatsioonis

Mõnel juhul tunnistasid intervjueeritavad, et jäid koolist eemale, sest nad tundsid, et erinevad klassikaaslastest. Õpilased seostasid erinevusi neist endist tulenevate asjaoludega. Peamiselt kirjeldati klassikaaslastest erinevust akadeemilistes võimetes ja õpimotivatsioonis.

(...) ma olin nagu teistsugusem õpilane. Õpimotivatsiooniga seonduva töid intervjueeritavad välja ka kooliga seonduvate asjaolude juures, kuid mõnel juhul nimetati seda endaga seonduvate asjaolude juures. Õpilaste hinnangul oleksid nad pidanud enda harjumusi muutma, et saavutada klassikaaslastega paremaid suhteid. Klassikaaslastest erinemise tajumine vähendas õpilastes kooliga seotuse tunnet ja soodustas koolist eemale jäämist.

6.4.3. Antisotsiaalse käitumise eelistamine

Mitmel juhul seostasid õpilased koolist väljalangemise alternatiivsete tegevuste eelistamisega. Õpilaste hinnangul oli tegemist neist endast sõltuva asjaoluga. Peamiselt olid tegevused, mida koolis käimisele eelistati, seotud antisotsiaalse käitumisega. (Lähemalt: 6.3.1.3. Kooliväliste sõprade ja eakaaslaste negatiivne mõju: varastamine ja uimastite tarvitamine.) *(...) tahtsin kogu aeg niisama lõbutseda (...).* Tavaliselt lisandusid sellele veel teisedki koolist väljalangemist mõjutanud asjaolud. Paljudel juhtudel avaldasid lisafaktoritena mõju õpilase madal õpimotivatsioon ja negatiivsed suhted klassikaaslaste ning õpetajatega.

6.4.4. Agressiivsus, viha, vastuhakk õpilase käitumises sunniviisilisel tavakooli tagasi pöördumisel

Kuigi õpilased ei nimetanud koolist väljalangemist mõjutanud asjaoluna oma käitumist, ilmselt intervjuude analüüsist, et sunniviisilisel kooli tagasi pöördumisel väljendasid õpilased tundides oma käitumisega viha ja vastuhakku õpetajatele. Õpilaste hinnangul ei lahendanud koolis sunniviisiliselt viibimine nende esialgseid probleeme, mis koolist eemale jäämist põhjustasid. Selline vastuhakku sisaldav käitumine oli tingitud õpilaste kogemustest – agressiivsele käitumisele järgnes tavaliselt tunnist väljaviskamine, mis suurendas õpilaste silmis võimalust koolist lahkuda. Õpilaste hinnangul soodustas sunniviisiline kooli tagasi pöördumine nende koolist eemale jäämist.

Kokkuvõte õpilase endaga seonduvatest asjaoludest

Küsimust: millised asjaolud seoses Sinu endaga võisid Sinu puhul mõjutada koolist väljalangemist, tõlgendasid õpilased enda süüdistamisena. Selle tulemusena ilmselt intervjuudest õpilaste enesesüüdistused ja kahetsused. *Et jah, oleks pidanud nagu õppima oma vigadest.* Tähelepanuväärne on, et õpilased nimetasid mitmeid endaga seonduvaid asjaolusid, mis võisid koolist väljalangemist mõjutada. Välja toodi sõprade mõjule allumine, antisotsiaalse käitumise alla kuuluvate tegevuste eelistamine ja rõhutati ka erinemist kaaslastest, kuid suhetega seonduvaid asjaolusid õpilased endaga ei seostanud. Seda kas ei

teadvustatud või ei tunnistanud intervjuerijale. Seega jäi selgusetuks, millisena näevad õpilased enda osa suhetes vanemate, õpetajate ning eakaaslastega.

7. Uurimistulemused: koolist väljalangemise mõju õpilaste elule nende endi hinnangul

*Kui ma ei oleks välja langend, ma arvan,
et ma ei oleks kuuendat klassigi ära lõpetanud
(Katkend intervjuust).*

Kategooria jaguneb neljaks alakategooriaks. Alakategooriad on:

- 7.1. Erikoolis viibimisega seonduvad asjaolud
- 7.2. Koduga seonduvad asjaolud
- 7.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud
- 7.4. Õpilase endaga seonduvad asjaolud

7.1. Erikoolis viibimisega seonduvad asjaolud

Vastates küsimusele, kuidas koolist väljalangemine on mõjutanud Sinu elu, nimetasid õpilased esimese asjaoluna erikooli sattumise. Õpilased pidasid seda kõige olulisemaks muutuseks, mis järgnes koolist väljalangemisele. Kusjuures intervjueritavate arvamused erikooli mõjust jagunesid kaheks. Ühelt poolt arvati, et erikoolis rakendatav kontroll avaldab õpilastele positiivset mõju, soodustab õppimist ning antisotsiaalse käitumise alla kuuluvate tegevuste vältimist. (...) *siin koolis on muidu parem õppida (...); (...)* kui ma ei oleks [erikooli sattunud] *ma oleks ikka (...)* halbu asju edasi teinud, nagu pahandusi.; (...) *olen korralikum, ei ole öösiti väljas.* Teiselt poolt hinnati erikoolis rakendatavat kontrolli ebameeldivaks ja mitteharjumuspäraseks. *Ma ei saa siin nii vabalt ringi käia (...); Ma olen sattunud siia kooli, kuigi ma ei tahaks siin olla.*

7.2. Koduga seonduvad asjaolud

Õpilase ja pereliikmete vaheliste suhetega seonduvalt kirjeldati ajalisi muutusi. Koolist väljalangemise ajal olid muutused suhetes pigem negatiivset laadi. Intervjueritavate sõnul olid suhted sel ajal konfliktsed ja suhetes esines usalduse puudumist. (...) *perega tulid tülid (...).* Õpilaste hinnangul olid nende suhted pereliikmetega erikoolis viibimise ajal muutunud

positiivsemaks. Samas mõningatel juhtudel tunnistati suhetes füüsilise eraldatuse tõttu toimunud kaugenemist. (...) *ei saa enam pidevalt vanematega koos olla (...).*

Kusjuures ilmnes, et just esialgne eemalolek on hiljem suhetele positiivset mõju avaldanud.

Ühe intervjuueeritava hinnangul ei ole tema suhted vanematega muutunud, kuid jääb selgusetuks, millise kvaliteediga need suhted varem on olnud.

7.3. Sõprade ja eakaaslastega seonduvad asjaolud

Ka sõprade ja eakaaslastega seonduvalt ilmnemise seoses õpilase koolist väljalangemisega ajalised muutused. Intervjuueeritavate hinnangul soodustas koolist väljalangemine antisotsiaalse käitumise esinemist, selline käitumine enamikel juhtudel esialgu sages. Samuti suurenes vahetult peale väljalangemist antisotsiaalselt käituvate sõprade osakaal. (...) *sõbrad tulid uued, alkohol tuli rohkem, pidutsemine, kodust ära olemine (...).* Intervjuueeritavad tunnistasid, et seoses erikooli sattumisega toimusid muutused sõpruskonnas. (...) *ei suhtle enam nende sõpradega (...).* Kuid antisotsiaalse käitumise erinevaid alaliike esines endiselt.

Mõningatel juhtudel ilmnemise erinevused õpilase ja tema sõprade ning eakaaslaste vaheliste suhete kvaliteedis. (...) *teistega saan ka paremini läbi (...).* Intervjuudest selgus, et õpilaste suhted sõprade ja eakaaslastega olid muutunud lähedasemateks. Õpilased hindasid kõrgelt toimunud muutusi sõprussuhetes. Oluliselt vähem oli intervjuueeritavaid, kelle sõnul ei olnud suhted sõprade ning eakaaslastega koolist väljalangemise mõjul muutunud.

7.4. Õpilase endaga seonduvad asjaolud

Oluline on märkida, et kõik intervjuueeritavad endaga seonduvaid asjaolusid välja ei toonud. Õpilased, kes tõid välja endaga seonduvaid asjaolusid, tajusid muutusi oma käitumises või tunnistasid, et pärast erikooli sattumist on nad õppinud oma käitumist kontrollima. (...) *vaikselt üritan nagu paremini käituda.* Kusjuures muutused käitumises jagunesid kaheks. Mõned õpilased leidsid, et nende käitumine on muutunud paremaks. *Ma olen nagu rahulik (...).* Kuid samas tunnistasid nad, et käitumises esineb tagasilööke. (...) *vahepeal ei viitsi (...).* Nendest eristusid õpilased, kelle hinnangul olid muutused nende käitumises toimunud negatiivses suunas. (...) *nüüd ma olen poole närvilisem (...).*

Kokkuvõte koolist väljalangemise mõjust õpilaste elule

Õpilased tunnistasid, et koolist väljalangemine on nende elule mõju avaldanud, kusjuures peamiselt põhjendati toimunud muutusi erikooli sattumisega. Samas töid intervjueeritavad välja ka suhetega (nii suhetega kodus kui ka suhetega sõprade ja eakaaslastega) seonduvaid asjaolusid ning kirjeldasid ajalisi muutusi suhete kvaliteedis – intervjueeritavate hinnangul õppisid nad pärast koolist väljalangemist kõrgemalt hindama kvaliteetsemaid suhteid nii vanemate kui ka sõprade ja eakaaslastega. Mõned õpilased töid muutustest rääkides välja ka nende endaga seonduvaid asjaolusid. Näiteks kirjeldasid nad muutusi oma käitumises.

8. Uurimistulemused: koolist väljalangemise vältimise võimalused õpilaste hinnangul

Koolist väljalangemise vältimise võimalused jagunevad järgmistesse kategooriatesse:

- 8.1. Koolipoolsed abinõud
- 8.2. Õpetajatepoolsed abinõud
- 8.3. Õpilase endapoolne tegevus seoses koolikohustuse täitmise ja akadeemilise edukuse tõstmisega
- 8.4. Õpilase endapoolne tegevus seoses antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega
- 8.5. Vanematepoolsed abinõud

8.1. Koolipoolsed abinõud

Koolist võiks keegi minuga rääkida

(Katkend intervjuust).

Kategooria jaguneb kuueks alakategooriaks. Alakategooriad on:

- 8.1.1. Vestlused koolis töötavate spetsialistidega (psühholoog, sotsiaaltöötaja/sotsiaalpedagoog) puudumiste ilmnemisel
- 8.1.2. Õpilaste sõprade valiku suunamine
- 8.1.3. Õpilase sunniviisiline kooli tagasi pöördumine
- 8.1.4. Klassivälised üritused ja huvitegevus
- 8.1.5. Rangemate reeglite kehtestamine koolis
- 8.1.6. Koostöö kodu ja kooli vahel: koolipoolne kodu informeerimine õpilaste puudumistest

8.1.1. Vestlused koolis töötavate spetsialistidega (psühholoog, sotsiaaltöötaja/sotsiaalpedagoog) puudumiste ilmnemisel

(...) näiteks kui ma olen koolist puudunud, siis [peaksid sotsiaalpedagoogid] ütleva, et ära käitu nii, et käi ikka koolis ja rääkima peab kindlasti õpilasega. Ühelt poolt tunnistasid intervjuueeritavad, et nende endi puhul ei olnud vestlus esimeste puudumiste ilmnedes sobiv meetod, kuigi intervjuudest selgus, et antud meetodi efektiivsus tõusis kui vestlusesse kaasati tagajärgedest rääkimine, mis sisuliselt seisnes tagajärgedega hirmutamises. Teiselt poolt oleksid võinud jätkuvad vestlused intervjuueeritavate hinnangul olukorda muuta.

Intervjuueeritud õpilased tõid vestlused koolis töötavate spetsialistidega välja ka üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks.

8.1.2. Õpilaste sõprade valiku suunamine

Intervjuueeritavate sõnul oleks nende endi puhul aidanud koolist väljalangemist ära hoida koolipoolne sekkumine sõprade valikusse. Kusjuures ei osatud täpsustada, kelle ülesanne see koolis on, välistati üksnes õpetajad. Samas toodi välja õpetajate roll klassis valitsevate suhete kujundamisel, mida võib tõlgendada ka sõprade valiku suunamisena. Intervjuude analüüsist ilmnis, et õpilased pidasid sellist sekkumist sobivaks meetodiks. See näitab, kui võrd oluline roll on sõpradel koolist väljalangemisele. Koolipoolse sekkumise sõprade valikusse tõid intervjuueeritavad välja ka üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. *Nemad [kooli töötajad] peaks ikka ütleva neile, et nad peaksid ikka nendega suhtlema ja nendest eemale hoidma ja vahest ka nagu eem...eemale ajama nagu.*

8.1.3. Õpilase sunniviisiline kooli tagasi pöördumine

Selle meetodi puhul ilmnisid vastandlikud seisukohad. Õpilased ei nimetanud enda puhul sunniviisilist kooli tagasipöördumist abinõuna, mis oleks aidanud vältida koolist väljalangemist. Intervjuude analüüsil ilmnis, et õpilastel oli sellise meetodi rakendamisega ebameeldiv kogemus. Sunniviisilisel kooli tagasi pöördumisel tekkis õpilastes viha, mida väljendati käitumises. Meetod ei olnud õpilaste hinnangul sobiv koolist väljalangemise vältimiseks, sest selle rakendamisel ei pööratud tähelepanu tegelikele põhjustele, miks õpilased koolist eemale jäid. Samas tõid intervjuueeritavad sellise meetodi välja kui üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. *Kool tuleb järgi Sulle koju kohe kui Sa kooli ei lähe.* See näitab, kui võrd olulisel kohal on koolist väljalangemisel õpilaste silmis tundidest puudumine.

8.1.4. Klassivälised üritused ja huvitegevus

Intervjueeritavate sõnul oleks nende endi puhul aidanud koolist väljalangemist ära hoida erinevad klassivälised üritused ning ka huvitegevus. (...) *iga reede võiks näiteks kuhugi klassiga minna*. Otseselt selliste klassiväliste ürituste mõju ei selgitatud. Intervjuude analüüsist ilmselt, et õpilased võisid koolist väljalangemise ajal puudust tunda huvitegevuse tõhustamisest, mis ilmselt oleks aidanud ära hoida suuremat seotust antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega. *Kui ma oleks käinud trenni (...)*. Sellise koolipoolse ennetava sekkumise tõid intervjueeritavad välja ka üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks.

8.1.5. Rangemate reeglite kehtestamine koolis

Reeglite kehtestamise kui koolist väljalangemise vältimise võimaluse tõid intervjueeritavad välja üksnes üldise soovitusena. *Kodukord korda ja kõik*. Intervjuudest jääb selgusetuks, millised need reeglid peaksid täpselt olema. Oluline on õpilaste silmis see, et reeglite kehtestamisesse oleksid kaasatud ka õpilased. Intervjuude analüüsist ilmselt, et õpilastel on oma seisukohad ka reeglitest mitte kinnipidamisega kaasnevate tagajärgede kohta. Välja toodi näiteks pikemad koolipäevad. Oluline on ära märkida, et õpilaste silmis olid reeglite rikkumisega kaasnevad tagajärjed seotud eelkõige õpilase vaba aja sisustamisega sellisel viisil, mis suurendaks õpilase seotust kooliga.

8.1.6. Koostöö kodu ja kooli vahel: koolipoolne kodu informeerimine õpilaste puudumistest

Õpilased ei nimetanud koostööd kodu ja kooli vahel võimalusena, mis oleks nende endi puhul saanud koolist väljalangemist ära hoida. Sellise meetodi tõid õpilased koolist väljalangemise vältimiseks välja üldise soovitusena. (...) *helistaksid rohkem emale ja ütleksid, et saatke äkki laps kooli või midagi sellist*. See võib viidata sellele, et intervjueeritud õpilased kogesid ise koolist eemale jäämise ajal sellise sekkumise vähesust. Seda kinnitavad õpilaste seisukohad, mille kohaselt esines koolis tihti esimeste puudumiste ilmnemisel koolipoolset probleemi ignoreerimist. Sellise meetodi välja toomine kinnitab, et esimesed puudumised olid õpilaste silmis oluline koolist väljalangemist mõjutanud asjaolu.

Kokkuvõtte koolipoolsetest abinõudest

Intervjuude analüüsist nähtus, et õpilaste hinnangul on koolidel mitmeid võimalusi vältimaks õpilaste koolist väljalangemist. Võimalike koolipoolsete abinõudena nimetasid intervjueeritavad ühelt poolt selliseid meetodeid, mis nende endi puhul ei olnud aidanud

koolist väljalangemist ära hoida ja mis seisnesid koolipoolsetes sekkumistes esimeste probleemide ilmnemisel. Teiselt poolt toodi välja üldisemaid ennetavaid meetodeid ning koolipoolse abinõuna nähti ka kooli ja kodu vahelist koostööd.

8.2. Õpetajatepoolsed abinõud

*Õpetajad ärgu valigu õpilasi seal koolis
(Katkend intervjuust).*

Kategooria jaguneb kaheks alakategooriaks. Alakategooriad jagunevad järgmiselt:

8.2.1. Õpetajatepoolsed õppetegevusega seotud abinõud

8.2.1.1. Õpilaste järeleaitamine õppetöös

8.1.1.2. Õpetajatepoolne õpilaste õpimotivatsiooni tõstmine

8.2.2. Õpetajatepoolne mitteformaalne tegevus: suhtumine ja suhted õpilastega

8.2.2.1. Õpetajatepoolne õpilaste isiklike probleemide märkamine

8.2.2.2. Õpetajate eelarvamustevaba ja positiivne suhtumine õpilastesse

8.2.2.3. Õpetajatepoolne klassis valitsevate suhetega seonduvate probleemide ennetamine

8.2.1. Õpetajatepoolsed õppetegevusega seotud abinõud

8.2.1.1. Õpilaste järeleaitamine õppetöös

Intervjueeritud õpilased olid seisukohtadel, et õpetajatepoolne õppetöölane järeleaitamine oleks võinud nende endi puhul ära hoida koolist väljalangemist. (...) *aidata veel ja veel, et ma saaks aru (...)*. Kusjuures õpilased süüdistasid õppetöoga seonduvalt õpetajaid väheses kannatlikkuses. Selle puudumine raskendas õpilaste jaoks õpitu omandamist ja suurendas neis arusaama, mille kohaselt olid nende akadeemilised võimed kaaslaste omadest madalamad. Järeleaitamine õppetöös toodi välja ka üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks ja see näitab, kuivõrd olulisel kohal olid intervjueeritavate silmis koolist väljalangemisel õpilaste akadeemilised raskused. (...) *näiteks kui õpetajatel on nagu aega, et näiteks pärast tunde õppida (...)*.

8.1.1.2. Õpetajatepoolne õpilaste õpimotivatsiooni tõstmine

Selline õpetajatepoolne abinõu nagu õpimotivatsiooni tõstmine, ei ilmnenu intervjuudest väljalangemise vältimise võimalusena intervjueeritud õpilaste endi puhul. Küll

aga töid intervjueeritavad välja õpilaste õpimotivatsiooni tõstmise üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. Seejuures nähti õpetajatel õpimotivatsiooni tõstmisel kahesugust võimalust. Esiteks nimetasid õpilased õpetajatepoolset otsest motiveerimist: *siis õpetajad peavad nagu tagant utsitama (...)* ja teiseks töid õpilased välja ka õpetajatepoolse motiveerimise erinevate meetodite kaudu. *No võiks ju teha, et huvitav seal oleks.*

8.2.2. Õpetajatepoolne mitteformaalne tegevus: suhtumine ja suhted õpilastega

8.2.2.1. Õpetajatepoolne õpilaste isiklike probleemide märkamine

Sellise õpetajatepoolse mitteformaalse abinõu töid õpilased välja nii endi puhul kui ka üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. Kusjuures intervjueeritavad rõhutasid selle tähtsust korduvalt. Intervjuude analüüsist ilmnnes, et õpetajatepoolset ignoreerimist tõlgendasid õpilased õpetajatepoolse huvi puudumisena. *Õpetajad võiksid rohkem oma silmi lahti hoida ja ja samas ise ka nagu uurida, et kas ikka kõik on korras (...).*

8.2.2.2. Õpetajate eelarvamuste vaba ja positiivne suhtumine õpilastesse

[Õpetajad ja õpilased] *on üksteise vastu sõbralikud (...)* kui nad austavad üksteist. Intervjueeritud õpilased endi puhul otseselt sellist abinõud koolist väljalangemise vältimiseks välja ei toonud. Selle asemel kirjeldasid õpilased väljalangemisele eelnenud olukorda koolis vastandades ennast õpetajate soosingus olevate õpilastega. Ilmselt tulenevalt enda negatiivsetest kogemustest rõhutati koolist väljalangemise vältimiseks üldise abinõuna õpetajate eelarvamuste vaba ja positiivset suhtumist õpilastesse.

8.2.2.3. Õpetajatepoolne klassis valitsevate suhetega seonduvate probleemide ennetamine

Sellise õpetajatepoolse mitteformaalse abinõu töid intervjueeritavad välja üksnes üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. Intervjuude analüüsist nähtus, et negatiivsed suhted klassikaaslastega oli õpilaste silmis oluline koolist väljalangemist mõjutanud asjaolu ja seega on mõistetav, et õpilaste hinnangul on probleemide tekkimise ennetamine sobiv meetod koolist väljalangemise ära hoidmiseks. *Kui nad [õpetajad] teavad, et (...) keegi on nagu teistsugune, siis nad peavadki rääkima erineva...erinevustest, et iga inimene erineb.*

Kokkuvõte õpetajatepoolsetest abinõudest

Käesoleva uurimustöö raames läbiviidud intervjuude lugemisel jäävad õpilaste vastustest silma korduvad laused: *õpetajad ei saa midagi teha; keegi ei kuula neid üldse; neil on jumala savi ju, ega me nende lapsed ei ole*. Siiski tunnistasid intervjueeritavad, et õpetajad saavad õpilasi aidata õppetööga seonduvalt. Intervjuude analüüsis selgus, et õpetajate tähtsus koolist väljalangemise vältimises on märgatavalt suurem, ehkki õpilased seda otseselt ei tunnistanud, tõid nad välja mitmeid õpetajatega seonduvaid asjaolusid.

8.3. Õpilase endapoolne tegevus seoses koolikohustuse täitmise ja akadeemilise edukuse tõstmisega

*See, et kui Sa käid iga päev koolis
(Katkend intervjuust).*

Kategooria jaguneb neljaks alakategooriaks. Alakategooriad on järgmised:

- 8.3.1. Koolitundidest mittepuudumine
- 8.3.2. Kohane käitumine koolis
- 8.3.3. Aktiivne osavõtt õppetööst
- 8.3.4. Akadeemilistele tulemustele suunatus

8.3.1. Koolitundidest mittepuudumine

Intervjueeritud õpilased tõid koolitundidest mittepuudumise, kui endapoolse võimaliku tegevuse, välja esimese võimalusena koolist väljalangemise vältimiseks. *Oleksin pidanud koolis käima ilusasti, koolist mitte puuduma ja nii*. Ka üldise soovitusena toodi koolist väljalangemise vältimiseks esimesena välja koolitundidest mittepuudumine. Õpilaste rõhuasetusest võib järeldada, et seda peeti tõhusaks ja oluliseks väljalangemise vältimise võimaluseks nii õpilaste endi puhul kui ka üldiselt. See näitab kuivõrd olulisel kohal on õpilaste silmis koolist väljalangemisel esimesed puudumised.

8.3.2. Kohane käitumine koolis

Õpilased nimetasid kohast käitumist koolist väljalangemise vältimise võimalusena nii nende endi puhul kui ka üldise soovitusena. (...) *käituksid hästi* [koolis]. Intervjuude analüüsis ilmnes, et mõnel juhul omasid intervjueeritavad sildistamise kogemust. Vale

käitumine (kui kasutada õpilaste endi sõnu) tõi kaasa õpetajatepoolse negatiivse eelarvamusliku suhtumise õpilastesse, millest õpilaste hinnangul ei olnud võimalik enam vabaneda. Sageli reageerisid õpilased stigmatiseerimisele puudumistega. See selgitab, miks tõi õpilased välja endapoolse kohase käitumise kui võimaluse vältida koolist väljalangemist.

8.3.3. Aktiivne osavõtt õppetööst

Õpilase aktiivse osavõtu õppetööst, kui endapoolse tegevuse koolist väljalangemise vältimiseks, tõi intervjueritud õpilased välja nii nende endi puhul, kui ka üldise soovitusena. (...) ja teed tundides korralikult kaasa ja tundides osaled aktiivselt ja niimoodi.

Sellise asjaolu välja toomine näitab, et õpilased on kogunud, et koolist väljalangemise vältimiseks ei piisa üksnes koolitundides kohalkäimisest. Õpilaste silmis on oluline vältida ka akadeemiliste raskuste tekkimist mis, nagu selgus koolist väljalangemist mõjutanud asjaolude juures, on õpilaste silmis üheks koolist väljalangemist mõjutanud faktoriks.

Kusjuures ilmnisid erinevused õpilaste seisukohtades õppetööst osavõtu suhtes. Kui õpilased rääkisid võimalustest, kuidas nende endi puhul oleks koolist väljalangemist saanud ära hoida, siis rõhutasid õpilased õppetööga seonduvalt kõige enam õpetajatepoolset järeleaitamist. Samas üldise soovitusena, vältimaks koolist väljalangemist, rõhutasid intervjueritavad õpilaste endapoolset vastutust osaleda aktiivselt õppetöös.

8.3.4. Akadeemilistele tulemustele suunatus

Kuigi enamjaolt toodi intervjuudes välja selliseid õpilaste endapoolseid tegevusi, mis oleksid võinud koolist väljalangemist ära hoida intervjueritud õpilaste endi puhul ja oleksid intervjueritavate hinnangul ka sobilikud võimalused vältimaks koolist väljalangemist üldiselt, siis akadeemilistele tulemustele suunatust nimetasid intervjueritud õpilased üksnes üldise soovitusena koolist väljalangemise ära hoidmiseks. *Tuleb hoida (...) hinded korras.* Ilmselt on see tingitud intervjueritud õpilaste kogemustest, millest järeldatakse, et hinded on õpilaste jaoks abistav ja suunav võimalus, kuidas oma olukorda koolis hinnata ning vastavalt vajadusele reguleerida.

Kokkuvõte õpilase endapoolsest tegevusest seoses koolikohustuse täitmise ja akadeemilise edukuse tõstmisega

Intervjuude esmasel lugemisel ilmnis, et õpilaste hinnangul olid peamised koolist väljalangemise vältimise võimalused seotud eelkõige nende enda tegevusega, domineeris

arusaamine, et väline abi ei ole võimalik. Intervjuude analüüs näitas aga, et õpilased nägid siiski ka erinevate täiskasvanute (koolis töötavad spetsialistid, õpetajad, lapsevanemad) poolseid abistavaid võimalusi koolist väljalangemise vältimiseks, kuid endiselt jäi suur rõhk õpilaste endapoolsele tegevusele.

8.4. Õpilase endapoolne tegevus seoses antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega

*Ei läheks selliste sõpradega kaasa lihtsalt,
halvale teele viivad
(Katkend intervjuust).*

Kategooria jaguneb kolmeks alakategooriaks. Alakategooriad on:

- 8.4.1. Endiste sõpradega mitte läbikäimine ja nende mõjule mitteallumine
- 8.4.2. Suhtlemine prosotsiaalselt käituvate klassikaaslastega
- 8.4.3. Antisotsiaalse käitumisega seonduvate tegevuste vältimine

8.4.1. Endiste sõpradega mitte läbikäimine ja nende mõjule mitteallumine

Endiste (antisotsiaalselt käituvate) sõpradega mitte läbikäimise tõid intervjuueeritavad välja kui neist endist sõltuva tegevuse, mis oleks aidanud ära hoida koolist väljalangemist nende endi puhul. (...) *ma ei oleks pidanud sõpradega väljas käima*. Seejuures enamjaolt nähti antisotsiaalselt käituvate sõprade mõjule mitteallumise võimalusena üksnes selliste sõpradega mitte läbikäimist. Kuid mõningal juhul toodi eraldi välja sõpradepoolsele survele vastuhakkamine, mis intervjuueeritavate hinnangul oleks saanud toimuda ka antisotsiaalselt käituvate sõpradega jätkuvalt suheldes.

Endiste sõpradega mitte läbikäimist ja nende mõjule mitteallumist soovitasid intervjuueeritud õpilased ka üldise abinõuna koolist väljalangemise vältimiseks. Tähelepanuväärne on aga see, et kuigi õpilased tõdesid, et antisotsiaalselt käituvate sõprade mõju oli koolist väljalangemisele suur, siis väljalangemise vältimise võimaluste nimetamisel ja selgitamisel ei pööranud õpilased sõpradega seonduvatele asjaoludele nii suurt rõhku.

8.4.2. Suhtlemine prosotsiaalselt käituvate klassikaaslastega

Intervjuueeritud õpilased tunnistasid, et koolist väljalangemist oleks nende puhul aidanud ära hoida suhtlemine prosotsiaalselt käituvate klassikaaslastega. *Nagu koolis suhtlen ikka nendega, kes on korralikud.* Suhtlemist prosotsiaalselt käituvate klassikaaslastega nimetasid õpilased ka üldise abinõuna koolist väljalangemise vältimiseks ja seejuures ilmnis märkimisväärne erinevus rõhuasetuses. Intervjuude analüüsist nähtus, et õpilased pidasid klassikaaslastega suhete parandamist ja suhtlemist prosotsiaalselt käituvate kaaslastega võimalusena, mis oleks nende endi puhul võinud aidata vältida koolist väljalangemist, kuid üldise soovitusena näis see olevat suurema osakaaluga. Siiski on selline õpilaste arusaam tähelepanuväärne, kui kõrvutada seda õpilaste kirjelduste ja hinnangutega, mille kohaselt kogesid nad tihti klassikaaslaste negatiivset suhtumist (sh ka tõrjumist) ja tundsid, et erinevad klassikaaslastest niivõrd palju, et ei sobinud nende hulka. See, et õpilased nimetasid võimaliku endapoolse tegevusena suhtlemist ja suhete parandamist klassikaaslastega, võib tähendada, et intervjuueeritud õpilased teadvustasid ja tunnistasid oma rolli klassikaaslastega negatiivsete suhete kujunemises. Õpilaste suhted klassikaaslastega olid seega mitmetahulised.

8.4.3. Antisotsiaalse käitumisega seonduvate tegevuste vältimine

Sellist õpilase endapoolset tegevust nagu antisotsiaalse käitumisega seonduvate tegevuste vältimine, pidasid õpilased võimaluseks, tänu millele oleks saanud ära hoida koolist väljalangemist nende endi puhul. Sellise endapoolse tegevuse tõid õpilased välja ka üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. *Ja kuidagi muid jamasid ka ära hoida, politsei jamasid.* Kusjuures ilmnisid erinevused välja toodud tegevuste raskusastmetes. Kui õpilased tõid enda puhul välja peamiselt uimastite tarvitamise vältimise (...) ja *kui ma poleks joond ja kui ma poleks suitsetand (...)*, siis üldiste soovitustena toodi välja veel tõsisemate raskusastmetega tegevuste vältimine, mis ei tähenda, et intervjuueeritud õpilaste puhul ei oleks koolist väljalangemist mõjutanud ka teised antisotsiaalse käitumise alla kuuluvad tegevused peale uimastite tarvitamise. Intervjuude analüüsist ilmnis, et õpilased andsid kaudseid vihjeid erinevate raskusastmetega tegevuste sooritamisest, kuid otseselt enda puhul tõsisemate tegevuste sooritamist ei tunnistanud.

Sellele lisandus veel üks oluline erinevus. Kui õpilased nägid enda puhul antisotsiaalse käitumise alla kuuluvate tegevuste reaalselt vältimist kui ühte võimalust, kuidas oleks saanud ära hoida koolist väljalangemist, siis lisaks otsesele vältimisele toodi üldise soovitusena välja ka antisotsiaalse käitumisega seonduv formaalne külg – politseile mitte vahelejäamine. *Mitte suitset..mitte joomisega vahele jääda ja (...).* Seda võib selgitada lähtudes intervjuueeritud

õpilaste kogemuste tõlgendustest – mitte uimastite tarvitamine iseenesest, vaid vahele jäämisega kaasnenud tagajärjed põhjustasid koolist väljalangemist.

Kokkuvõte õpilase endapoolsest tegevusest seoses antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega

Võrreldes teiste koolist väljalangemise vältimisega seonduvate võimalustega pöörati antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega seonduvatele võimalustele suhteliselt vähem tähelepanu. Intervjuude analüüsist ilmnas, et õpilaste hinnangul on neil antisotsiaalselt käituvate eakaaslaste mõju vähendamiseks peamiselt kaks võimalust: vältida kokkupuuteid selliselt käituvate indiviididega ja/või hakata vastu nende mõjule. Ühe võimalusena nimetasid intervjuueeritavad ka suhtlemist klassikaaslastega, keda vastandati antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslastega.

8.5. Vanematepoolsed võimalused

*Vanemad peavad hästi huvitatud olema,
kuidas nende lastel läheb ja millega nende lapsed tegelevad,
see on nagu hästi peamine asi
(Katkend intervjuust).*

Kategooria jaguneb neljaks alakategooriaks. Alakategooriad on:

- 8.5.1. Pikaajaline vanematega koos elamine
- 8.5.2. Vanematepoolne soojus ja hoolitsus
- 8.5.3. Positiivsed suhted vanematega
- 8.5.4. Vanemate huvi ja tähelepanu õpilase suhtes

8.5.1. Pikaajaline vanematega koos elamine

Intervjuueeritud õpilased tunnistasid, et nende endi puhul oleks koolist väljalangemist aidanud ära hoida pikaajaline vanematega koos elamine. *Kui elaksid ilusti korralikult kodus.* See, kuidas on õpilaste silmis omavahel seotud kodus elamine ja koolis käimine, ilmnas koolist väljalangemist mõjutanud asjaolude juures (lähemalt 6.2. Koduga seonduvad asjaolud). Tähelepanuväärne on, et vanematega koos elamist nimetati tihti esimese koduga seonduva võimalusena, mis aitaks vältida koolist väljalangemist. Samuti tõid intervjuueeritud õpilased koolist väljalangemise vältimise üldise soovitusena välja pikaajalise vanematega

koos elamise, kusjuures seda rõhutati korduvalt. Seega on vanematega koos elamine õpilaste silmis oluline koolist väljalangemise vältimise võimalus.

8.5.2. Vanematepoolne soojus ja hoolitsus

Intervjuueeritavad tunnistasid, et nende puhul oleks koolist väljalangemist aidanud ära hoida vanematepoolne soojus ja hoolitsus. Intervjuude analüüsist ilmnes, et see oli õpilaste jaoks oluline puudujääk koolist väljalangemise ajal. Vanematepoolse soojuse ja hoolitsuse tegelik tähtsus õpilaste silmis ilmnes nendepoolsest üldisest soovitusel, kus õpilased olid julgemad oma seisukohta väljendama. *Vanemad peaksid rohkem oma laste eest hoolitsema.* Intervjuueeritavate hinnangul on see tähtis asjaolu, mis aitab õpilastel koolist väljalangemist vältida.

8.5.3. Positiivsed suhted vanematega

Õpilased nimetasid koolist väljalangemise vältimise võimalusena enda puhul positiivseid suhteid vanematega. (...) *kindlasti head suhted.* Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et õpilaste silmis olid positiivsed suhted vanematega üksnes ühepoolne asjaolu (suunaga vanemalt lapsele). Intervjuudest ei ilmnenud, millisena näevad õpilased enda osa suhetes vanematega, kuid intervjuude analüüs näitas, kuidas on õpilaste silmis koolist väljalangemise vältimine seotud õpilaste ja vanemate vaheliste positiivsete suhetega. Nimelt selgus, et õpilased nägid vanemates võimalust aidata neid kooliga seonduvate probleemide lahendamisel, kuid halvad suhted takistasid vanematele probleemide tunnistamist. Intervjuueeritavad tõid ka üldise soovitusena välja positiivsed suhted vanematega kui võimaluse vältida koolist väljalangemist. Ka siinkohal ei ilmnenud õpilaste selgitustest, kas ja milline roll on suhetega seonduvalt õpilastel endil.

8.5.4. Vanemate huvi ja tähelepanu õpilase suhtes

Intervjuude analüüsist ilmnes, et õpilased tundsid koolist väljalangemise ajal puudust vanematepoolsest huvist. Kui õpetajate puhul tõlgendasid õpilased huvi puudumist ka hoolimise puudumisena, siis jääb selgusetuseks, kas samasugused tõlgendused kehtisid ka vanemate korral. Kui lähtuda sellest, et õpetajaid ei nähtud hoolimise puudumise tõttu võimalike abistajatena õppetööväliste probleemidega seonduvalt, siis vanemate kohta nii öelda ei saa. Õpilased olid arvamusel, et vanemad oleksid saanud neid probleemide ilmnemisel aidata.

Vanematepoolne huvi ja tähelepanu õpilaste suhtes toodi välja üldise soovitusena koolist väljalangemise vältimiseks. (...) *vanemad peavad küsima ka*. Intervjueeritavate hinnangul oli oluline vanemate huvi kooliga seonduvate asjaolude suhtes. Seejuures on oluline märkida, et õpilased tõid näidetena välja vanematepoolse huvi nii õppetöö kui ka suhetega seonduva suhtes. Lisaks sellele olid intervjueeritavad arvamusel, et olulisel kohal koolist väljalangemise vältimises on ka vanematepoolne huvi õpilaste kooliväliste sõprade suhtes. Õpilaste sõnul oli tähtis, et vanemad teaksid, milliste sõpradega nende lapsed suhtlevad. Ühelt poolt näitab selline arusaam kooliväliste sõprade ja eakaaslaste mõju tähtsust õpilase koolist väljalangemisele. Teiselt poolt näitab sellise vanematepoolse võimaluse välja toomine, et õpilased usuvad, et vanemad on võimelised neid erinevate probleemidega seonduvalt aitama.

Kokkuvõte vanematepoolsetest võimalustest

Intervjueeritavad tunnistasid, et mõningane täiskasvanutepoolne abi koolist väljalangemise vältimises on võimalik. Täiendavale küsimusele, kes täiskasvanutest oleks saanud õpilasi koolist väljalangemise vältimises aidata, toodi esimese vastusena välja vanemad, kuid õpilaste hinnangul takistasid negatiivsed suhted neil vanemate poole pöördumist. Vanematega seonduvalt nimetati mitmeid koolist väljalangemise abinõusid, enamjaolt seisnesid need vanematepoolses huvis, soojuses ning hoolitsuses. Lisaks sellele rõhutasid õpilased, et koolist väljalangemist aitab ära hoida vanemate huvi õpilaste tegevuste suhtes. Kusjuures ilmnes, et õpilaste hinnangul oli võrdselt oluline vanemate huvi nii kooliga seonduvate asjaolude kui ka kooliväliste sõprade ja eakaaslaste suhtes.

9. Arutelu

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli uurida erikooli tütarlaste tõlgendusi koolist väljalangemisele ja väljalangemise vältimise võimalustele. Tihti kaheldakse kvalitatiivsete uurimuste reliaabluses ja valiidsuses, ent Laheranna (2008) sõnul on hakatud loobuma nende mõistete kasutamisest kvalitatiivsete uuringute puhul. Sellise uurimissuuna korral ei räägita mitte niivõrd objektiivsetest uurimistulemustest ja tõestustest, kuivõrd sündmuste ja inimeste mõistmisest (Hirsjärvi et al., 2005).

Et mõista erikooli õpilaste koolist väljalangemise kogemust, küsiti intervjueeritavalt

nende arvamust erinevate väljalangemist mõjutanud asjaolude kohta. Lisaks õpilase endaga seonduvale, käsitleti intervjuus kolme mikrosüsteemiga (kodu, kooli ja sõprade ning eakaaslastega) seonduvaid asjaolusid. Intervjuude analüüsist ilmnis, et erinevate kontekstidega seonduvad riskifaktorid, mis õpilaste puhul koolist väljalangemist mõjutasid, olid omavahel seotud. Seda kinnitavad ka varasemad uurimused (Lawton, 1994; Riccomini et al., 2005). Õpilased tõid välja erinevate riskifaktorite koosmõjud ning kirjeldasid nende avaldumises ajalisi muutusi.

Kooli kui mikrosüsteemiga seonduvalt ilmnisid koolist väljalangemist mõjutanud asjaoludena õpilaste süsteemisisesed interaktsioonid kahe alasüsteemi – õpetajate ning klassikaaslastega, neid interaktsioone kirjeldasid õpilased negatiivsetena. Seoses klassikaaslastega ilmnis ühelt poolt intervjueritud õpilaste vastuhakk klassikaaslastele ja teiselt poolt klassikaaslastepoolne õpilaste tõrjumine. Uurimused on näidanud, et olukorras, kus õpilane tunneb klassikaaslastepoolset tõrjumist, langeb ta koolist suurema tõenäosusega välja (French & Conrad, 2001; Koolikohustuse täitmise..., 2002; Zhang & Hasto Law, 2005).

Õpetajatega seonduvalt tõid koolist väljalangemise kogemusega õpilased välja õpetajate negatiivse suhtumise, kusjuures seda käsitleti nii ühepoolse mõju kui ka interaktsioonina, sest teataval määral seostasid õpilased õpetajate suhtumise endapoolse käitumisega. Ilmnis ka kahe alasüsteemi (õpetajate ja klassikaaslaste) vaheline interaktsioon, mis õpilaste hinnangul seisnes õpetajepoolses mõjus klassikaaslaste negatiivsete hoiakute kujunemisele õpilaste suhtes. Sellele, et õpetajate hoiakud avaldavad mõju kaasõpilaste hoiakutele, leiab tõendeid ka kirjandusest (King, 2010).

Lisaks õpilase negatiivsetele suhetele ilmnisid kooliga seonduvalt väljalangemist mõjutanud asjaoludena ka õpilase madal õpimotivatsioon ja akadeemilised raskused teatud õppeainetes – neid võiks käsitleda õpilase endaga seonduvate asjaoludena, kuid intervjueritavate hinnangul olid need seotud kooliga. Mitmed uurimused keskenduvad koolist väljalangemise käsitlemisel just õpilaste madalale õpimotivatsioonile (French & Conrad, 2001; Strait, 2008). Käesolevast uurimustööst selgus, et madal õpimotivatsioon soodustas teiste riskifaktorite mõju avaldumist koolist väljalangemisele, ega olnud ühelgi juhul ainsaks koolist väljalangemist mõjutanud asjaoluks. Seevastu akadeemilised raskused teatud õppeainetes põhjustasid esimesi puudumisi üksikutest ainetundidest. Seda on näidanud ka varasemad uurimused (Šahverdov – Žarkovski, 2007).

Kodu, kui mikrosüsteemi, kirjeldused ilmnisid peamiselt selle ühe alasüsteemi – õpilase vanemate kaudu. Teine alasüsteem – õpilase õed-vennad, mida kirjanduses käsitletakse võimaliku koolist väljalangemist mõjutava riskifaktorina (Hammond & Linton,

2007; Terry, 2008), leidis kajastamist üksnes seoses vanematepoolse ebaefektiivse kasvatuspraktikaga. Koduga seonduvate asjaolude selgitamisel pöörati kooliga võrreldes vähem tähelepanu süsteemisisestele interaktsioonidele ja rohkem rõhutati vanemate ühepoolset mõju koolist väljalangemisele. Suhetega seonduvalt rääkisid õpilased negatiivsetest suhetest vanematega, kusjuures üksnes suhetest bioloogilise ema või kasuvanematega ja ei räägitud suhetest bioloogilise isaga.

Intervjuueritavate hinnangul mõjutas nende puhul koolist väljalangemist vanematepoolne reeglite ja kontrolli puudumine, kusjuures ilmnes, et õpilased tundsid puudust reeglitest ja kontrollist nii kooli kui ka sõprade ja eakaaslastega seonduvate asjaolude suhtes. Siin võib täheldada mikrosüsteemide eraldatust ja probleeme erinevate mikrosüsteemide (kodu-kool ning kodu-õpilase sõbrad) vahelistes interaktsioonides. Vanematepoolsete reeglite ja kontrolli puudumist võib käsitleda vanemate ükskõikse suhtumisena ja seda on varasemates uurimustes seostatud õpilaste koolist väljalangemisega (Kaseküli, 2005; Kõrge, 2007; Šahverdov – Žarkovski, 2007).

Õpilaste sõnul mõjutasid nende koolist väljalangemist muuhulgas ka vanematepoolne alkoholi kuritarvitamine ning bioloogilise isa-/kasuisapoolne füüsiline agressioon. Need asjaolud on koolist väljalangemist mõjutavate riskifaktoritena ilmnenud ka varasemates uurimustes (Koolikohustuse täitmise..., 2002; Šahverdov – Žarkovski, 2007). Lähtudes süsteemiteooriast, põhjustab igasugune vägivald tasakaaluhäireid mikrosüsteemis ja seetõttu ei võimaldata õpilastele täisväärtuslikku arengut (Klefbeck & Oqden, 2001).

Koduga seonduvate asjaolude juures ilmnes vastuoluline seisukoht - ühelt poolt olid mõned intervjuueritavatest arvamused, et koduga seonduvad asjaolud nende puhul koolist väljalangemist ei mõjutanud, kuid teiselt poolt ilmnes intervjuude analüüsist, et õpilastel esinesid siiski kodudes probleemid, mis oma olemuselt olid samalaadsed teiste intervjuueritavate probleemidega ja mille tõttu õpilased kodudest pikemaajaliselt lahkusid. Just kodust lahkumine näis õpilaste silmis olevat kõige enam koolist väljalangemist mõjutanud asjaolu, sest see suurendas õpilaste hinnangul nende seotust teise mikrosüsteemi – sõprade ja eakaaslastega, täpsemalt selle ühe alasüsteemi, antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslastega.

Nimelt selgus õpilaste sõprade ja eakaaslastega seonduvalt, et see mikrosüsteem jagunes õpilaste hinnangul kaheks alasüsteemiks. Ühelt poolt õpilaste koolivälised sõbrad ning eakaaslased, keda kirjeldati kui antisotsiaalselt käituvaid indiviide ja teiselt poolt õpilaste kooli- ning klassikaaslased, keda kirjeldati nii pro- kui antisotsiaalselt käituvatena. Kui koolisisese alasüsteemiga (õpilaste kooli- ja klassikaaslastega) seonduvalt võis intervjuudes

täheldada ka interaktsioonilist mõju koolist väljalangemisele, siis kooliväliste antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslaste korral ilmnes enamjaolt nende ühepoolne mõju õpilastele ja koolist väljalangemisele. Koolist väljalangemise seost nii antisotsiaalse käitumise kui ka õpilaste kooliväliste sõpradega on näidanud ka varasemad uurimused (Hammond & Linton, 2007; Kõiv, 2004).

Õpilase endaga seonduvate koolist väljalangemist mõjutanud asjaolude välja toomisel ilmnisid intervjuudest õpilaste enesesüüdistused ja kahetsused. Strait (2008) viitab uurimustele, milles selgus, et valdav osa õpilastest süüdistab koolist väljalangemises eelkõige iseennast. Kui varasemates uurimustes on õpilased koolist väljalangemise ühe põhjusena nimetanud ka terviseprobleeme (Kaseküli, 2005; Koolikohustuse täitmise..., 2002), siis käesolevas uurimustöös selliseid asjaolusid välja ei toodud. Õpilased nimetasid erinevaid klassikaaslastest ning mõned intervjuueeritavatest tunnistasid, et allusid sõprade ja eakaaslaste negatiivsele mõjule. Seega seostasid õpilased endaga seonduvad asjaolud kahe mikrosüsteemi: kooli ning sõprade ja eakaaslastega.

Koolist väljalangemist mõjutanud suhetega seonduvaid asjaolusid õpilased endaga ei seostanud. Võib oletada, et seda ei teadvustatud või ei tunnistanud intervjuueerijale. Jäi selgusetuks, millisena näevad õpilased enda osa suhetes vanemate, õpetajate ning eakaaslastega. Saat (2005) selgitab probleemseid suhteid sotsiaalsete oskuste puudulikkusega. Ta seostab sotsiaalsete oskuste puudulikkuse antisotsiaalse käitumisega ning tõdeb, et sotsiaalsete oskuste puudlikkus võib põhjustada koolist eemale jäämist. Käesolevas uurimustöös nähtus õpilaste kirjeldustest, et nende suhted nii vanemate kui ka kooli- ning klassikaaslastega olid pigem negatiivsed ja võib oletada, et see oli seotud õpilaste sotsiaalsete oskuste puudulikkusega.

Et paremini mõista intervjuueeritavate tõlgendusi koolist väljalangemisele, küsiti õpilastelt intervjuud sissejuhatava küsimusena, kas ja kuidas on koolist väljalangemine mõjutanud nende elu. Õpilased tunnistasid, et koolist väljalangemine on nende elule mõju avaldanud ja peamiselt põhjendati toimunud muutusi erikooli sattumisega. Lisaks selgus, et intervjuueeritavate hinnangul oli koolist väljalangemine mõjutanud kahe mikrosüsteemi: õpilase kodu ning sõprade ja eakaaslastega seonduvaid asjaolusid. Kodust rääkides tõid intervjuueeritavad välja muudatused süsteemisestest suhetes. Kui Kaseküli (2005) uurimuses selgus, et õpilaste suhted muutusid koolist väljalangemise järel negatiivsemaks, siis käesolevast uurimusest selgus, et enamjaolt muutusid õpilaste suhted pereliikmetega koolist väljalangemise järel positiivsemaks.

Õpilaste sõprade ja eakaaslastega seonduvalt ilmnemise ühelt poolt muutused sõpruskonnas, kuid intervjuudest ei selgunud, millised need muutused olid ja kas koolist väljalangemise järel suurenes õpilaste sõprade hulgas prosotsiaalselt käituvate indiviidide osakaal. Teiselt poolt kirjeldati muutusi suhete kvaliteedis: õpilaste sõnul olid nende suhted sõpradega koolist väljalangemise järel ja erikoolis viibimise ajal muutunud lähedasemateks ja nad hindasid selliseid muutusi kõrgelt.

Mõned õpilased tõid koolist väljalangemise mõjust rääkides välja ka otseselt endaga seonduvaid asjaolusid. Näiteks kirjeldati muutusi oma käitumises, kusjuures muutused ilmnemise nii positiivses kui ka negatiivses suunas. Samas ei ilmnemine koolist väljalangemise mõju nende õpilaste endiga seonduvatele asjaoludele, mis intervjuueeritavate hinnangul mõjutasid nende puhul koolist väljalangemist ning küllalt vähe pöörati tähelepanu kolmanda mikrosüsteemi – kooliga seonduvatele asjaoludele. Räägiti üksnes erikooli kontrolli mõjust ja rõhutati, et erikoolis on parem õppida, kuid ei ilmnemine teised kooliga seonduvad asjaolud (näiteks õpimotivatsioon ning kooli kui süsteemi sisesed suhted).

Selgitamaks välja, milliseid võimalusi näevad erikooli õpilased koolist väljalangemise vältimiseks, küsiti intervjuueeritavalt kaks avatud küsimust: kuidas saaks Sinu arvates koolist väljalangemist ära hoida ja kuidas oleks saanud Sinu puhul koolist väljalangemist ära hoida? Intervjuude analüüsist selgus, et põhikategooriad koolist väljalangemise ennetamise osas kattusid intervjuu esimese osa (koolist väljalangemist mõjutanud asjaolude) analüüsil moodustatud kategooriatega, kuid ilmnemine ka mõned täpsustused.

Intervjuueeritavate hinnangul on koolidel mitmeid võimalusi vältimaks õpilaste koolist väljalangemist. Ühe võimaliku abinõuna ilmnemine kooli ja kodu vahelistest interaktsioonidest koosnev mesosüsteem, mis seisnes kooli ja kodu vahelises koostöös, kusjuures õpilased pidasid oluliseks rõhutada, et koostöö algatamisel peab initsiatiivi välja näitama kool. Ka kirjandusest leiab kinnitust sellele, et efektiivseks sekkumiseks on vajalik erinevate süsteemide vaheline koostöö, kuid koostöö planeerimisel tuleks siiski arvestada rohkem kui kahe süsteemiga (Kikas, 2006; Klefbeck & Oqden, 2001; Nassar, 2002; Väljataga, 2002).

Õpilased nimetasid koolist väljalangemise vältimise ühe võimalusena ka rangemate reeglite kehtestamist koolis. Kusjuures sellega seonduvalt ilmnemine vajadus tõhustada koolisiseste alasüsteemide vahelist koostööd, nimelt rõhutasid intervjuueeritavad, et reeglite kehtestamisesse peavad olema kaasatud ka õpilased. Selline kaasatus põhimõte on oluline ja seda tuleb laiendada ennetusprogrammidele üldisemalt, sest uurimused näitavad, et tõhusaimad programmid on sellised, milles võetakse kuulda õpilaste arvamust (Kortering & Braziel, 1999).

Kõige vastuolulisema meetodina koolist väljalangemise vältimiseks nimetasid intervjueeritavad üldise soovitusena õpilaste sunniviisilist kooli tagasi pöördumist. Intervjueeritavatel oli sellise sekkumisega negatiivne kogemus ja see pigem soodustas nende puhul koolist eemale jäämist. Arvestada tuleb sellega, et õpilaste jaoks on tähtsal kohal partnerlussuhe täiskasvanud inimesega ja sunniviisiline kooli tagasi pöördumine ei põhine võrdsusel. Just partnerlussuhe on üheks põhjuseks, miks õpilased hindavad kõrgelt vestlusi psühholoogide ja psühhiaatritega (Kõrge, 2007). Ka vestlusi erinevate spetsialistidega nimetasid intervjueeritavad koolist väljalangemise vältimise võimalusena ja kuigi vestlused ei olnud intervjueritud õpilaste hinnangul nende puhul tõhusad, arvasid õpilased, et jätkuvad vestlused oleksid aidanud neil koolist väljalangemist ära hoida.

Kooliga seonduvalt töid õpilased ühe koolist väljalangemise vältimise võimalusena välja ka klassivälised üritused ja huvitegevuse. Selle mõju selgitati õpilaste vaba aja sisustamisega selliste tegevustega, mis ei kuulu antisotsiaalse käitumise alla. Antisotsiaalsele käitumisele alternatiivsed tegevused oleksid aidanud ära hoida õpilaste suuremat seotust selliselt käituvate sõprade ning eakaaslastega. Seega klassivälised üritused ja huvitegevus võimaldaksid vähendada ühe alasüsteemi (antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslaste) mõju koolist väljalangemisele ning võib oletada, et sellised tegevused tõstaksid ka õpilaste kooliga seotuse tunnet ja seeläbi langeks õpilaste koolist väljalangemise tõenäosus (Habel, Bloom, Ray, Bacon, 1999).

Ühelt poolt olid intervjueeritavad arvamusel, et õpetajad ei saa õpilasi koolist väljalangemise vältimisel aidata, kuid teiselt poolt selgus intervjuudest, et õpetajatel on siiski mitmeid võimalusi õpilaste aitamiseks. (Õpetajatega seonduvad võimalikud koolist väljalangemise vältimise abinõud on nende rohkuse tõttu välja toodud eraldi kategoorias.) Õpetajatepoolsed koolist väljalangemise vältimise võimalused olid üksnes koolisisesed (intervjuudest ei ilmnenu õpetajatega seonduvalt mesosüsteemi tekkimist õpilase koduga) ja jagunesid kaheks: õppetööga seonduvad asjaolud ja õpetajate mitteformaalsed tegevused. Uurimused näitavad, et akadeemiliste eduelamuste kogemine aitab õpilastel koolist väljalangemist vältida (Shannon & Bylsma, 2006). Seega on õpetajatepoolne õpilaste akadeemiline toetamine väljalangemise ennetustöös olulisel kohal. Intervjueeritavad nimetasid ühe võimalusena õpilaste järeleaitamist, kuid eduelamuste kindlustamiseks on kasutatud ka näiteks teatud teemade etteõppimist (Ginter, 2004).

Õpetajatepoolsed mitteformaalsed tegevused, mis intervjueeritavate hinnangul aitavad õpilaste koolist väljalangemist ära hoida, jagunesid omakorda kaheks. Ühelt poolt otseselt õpilase endaga seonduvateks (õpilase probleemide märkamine ja positiivne suhtumine

õpilasse) ning teiselt poolt kooli ühe alasüsteemi (õpilase klassikaaslased) siseste interaktsioonidega seonduvateks tegevusteks (klassisiseste suhetega seonduvate probleemide ennetamine). Ka kirjandusest leiab näiteid selle kohta, et õpilased soovivad koolist väljalangemise vältimiseks õpetajatel muuta klassikaaslaste suhtumist ja käitumist (Kortering & Braziel, 1999). See on oluline, sest õpilase ja klassikaaslaste vahelistel suhetel on koolist väljalangemisele märkimisväärne mõju.

Tähelepanuväärne on, et intervjueeritud õpilased tõid koolist väljalangemise vältimise võimalusena välja õpetajatepoolsed positiivsed hoiakud õpilaste suhtes. Mitmed varasemad uurimused on näidanud, et õpetajate positiivne suhtumine õpilastesse on koolist väljalangemise ennetustöös olulisel kohal (Knesting, 2008; Kortering & Braziel, 1999; Kõiv, 2007; Šahverdov – Žarkovski, 2007; Väljataga, 2002). Kui õpetajad ei näita õpilaste suhtes välja austust ja kasutavad oma positsiooni õpilaste läbikukutamiseks ja karistamiseks, siis võivad LeRichie (1996) sõnul õpilased koolist võõranduda ja nende käitumuslikud probleemid võivad muutuda veelgi tõsisemaks. Lisaks aitavad õpetajate positiivsed hoiakud õpilaste suhtes kaasa õpilaste akadeemilisele toetamisele ja seega ka eduelamuste saavutamisele (Knesting, 2008).

Õpilaste endaga seonduvad koolist väljalangemise vältimise võimalused jagunesid samuti kaheks. Ühelt poolt tõid õpilased välja endapoolse tegevuse akadeemiliste asjaoludega seonduvalt, kusjuures lisaks koolikohustuse täitmisele tõid intervjueeritavad välja ka aktiivse õppetöös osalemise ning parematele akadeemilistele tulemustele suunatuse. Ka Kaseküli (2005) uurimuses nimetasid õpilased endapoolse tegevusena kõige enam õppetöoga seonduvaid asjaolusid. See on mõistetav, sest õpilased seostasid koolist väljalangemise osaliselt akadeemiliste raskuste ja sellest tuleneva hinnete alanemisega.

Teiselt poolt tõid intervjueeritavad endapoolse tegevuse koolist väljalangemise vältimiseks välja ühe alasüsteemi, nimelt antisotsiaalselt käituvate sõprade ja eakaaslastega seonduvalt. Võrreldes teiste võimalustega pöörati antisotsiaalselt käituvatele eakaaslastele suhteliselt vähem tähelepanu. Intervjuude analüüsist ilmnes, et koolist väljalangemise vältimist soodustavad õpilaste endapoolsed tegevused on antisotsiaalselt käituvate eakaaslastega seotud nii otseselt kui ka kaudselt. Otsene seos avaldus antisotsiaalselt käituvate sõpradega mitte läbikäimises. Kaudne seos avaldus ühelt poolt selliste tegevuste vältimises, mis kuuluvad antisotsiaalse käitumise alla ja mis õpiti selliselt käituvate kaaslaste mõjul ning sooritati kaaslastega koos olles. Teiselt poolt avaldus kaudne seos suhtlemises klassikaaslastega, keda vastandati antisotsiaalselt käituvatele eakaaslastele.

Intervjueeritavate silmis oli õpilaste koolist väljalangemises ja ka selle vältimises vanematel suur roll. Ühelt poolt toodi vanematega seonduvalt välja sellised asjaolud, millest õpilased ise puudust tundsid: vanematepoolne soojus ja hoolitsus ning huvi ja tähelepanu õpilase suhtes – need on asjaolud, mis ei selgunud näiteks Kaseküli (2005) uurimuses. Teiselt poolt toodi vanematega seonduvalt välja abinõud, mis on pigem interaktsioonilised, kuid millest vähemalt ühte - nimelt positiivseid suhteid vanematega, nägid õpilased üksnes vanemate poolt tuleneva asjaoluna. Ühe koolist väljalangemise vältimise võimalusena nimetati ka pikaajalist vanematega koos elamist. Intervjuudest selgus, et õpilaste hinnangul aitab vanematega koos elamine vältida suuremat seotust antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslastega ja selle kaudu aitab see ära hoida koolist väljalangemist.

On arusaadav, et koolist väljalangemise vältimiseks on vaja tunda asjaolusid, mis sellele protsessile mõju avaldavad. Ühelt poolt püütakse leida kõige enam mõju avaldavat konteksti, kuid teiselt poolt on jõutud arusaamisele, et koolist väljalangemist mõjutavate asjaolude uurimisel tuleb lähtuda nende koosmõjust. Selline lähenemine võimaldab efektiivsemalt planeerida sekkumis- ja ennetusprogramme, sest kui sekkutakse ainult sellesse konteksti, mida peetakse kõige olulisemaks, siis võib see ootamatult tasakaalust välja viia teise süsteemi (Klefbeck & Oqden, 2001; Riccomini et al., 2005). Intervjuudest selgus, et õpilastel puudus koolist väljalangemise ajal toetav ja turvaline keskkond. Arvestades, et koolidel on piiratud võimalused sekkumaks õpilaste kodudesse, tuleb õpilastele pakkuda koolipoolset toetust. Käesoleva uurimustöö põhjal võib öelda, et koolist väljalangemise ennetustöös on olulisel kohal õpetajate mõistev suhtumine ja õpilastest hoolimine, klassisiseste suhete koordineerimine ning antisotsiaalse käitumise erinevate alaliikide vähendamine. Tähtis on õpilasi kuulata, sest tegelik olukord ei pruugi olla selline nagu see esmapilgul paistab.

Interpretatsioon

Me võime maailmas esinevaid inimesi ja nähtusi nimetada väga erinevate nimedega – isegi sellele oleme termini välja mõelnud – sildistamine. Ka antud uurimustöös kasutatakse sündmuste kirjeldamiseks erinevaid termineid, mille asemel võiks kasutada mitmeid teisi sõnu, kuid tegelik küsimus seisneb selles, kas me näeme nende sõnade taha?

Mina, käesoleva uurimustöö autor, olen terve elu kandnud eeskujuliku õpilase silti ja ma tean, milliseid raskuseid see silt endaga kaasa toob, kuid ma ei teadnud, mida tähendab vastupidine silt, mida tähendab olla õpilane, keda kooli ei taheta. Ma aimasin, et see tähendab õpilaste jaoks koolist eemale jäämist, kuid tahtsin mõista, kuidas see toimub ning mis seda täpselt mõjutab, seetõttu otsustasin uurida koolist väljalangemist.

Mul avanes võimalus intervjuuerida erikooli õpilasi, kellega olin varasemalt praktika käigus kokku puutunud ning kelle jaoks ma ei olnud võõras inimene. Küllap aitas see kaasa õpilaste avatusele. Nad rääkisid mulle jutte, mille kuulamiseks ma valmis ei olnud, kuid ma olin selle tee valinud ja seega näitasin ma õpilastele selgelt välja oma huvi ja toetust.

Näib uskumatu, et õpilane, kelle kodust lahkumist ei märgata, ei leia toetust ka koolist. Ta saab seal pigem negatiivse tervituse osaliseks, kaaslased pilkavad teda ja õpetajad toovad välja üksnes puuduseid – tegemata töid ja parandamata hindeid. Kas me ei peaks tänitamise asemel pigem rõõmustama, et õpilane, hoolimata sellisest vastuvõtust, ikkagi kooli tuleb? Meist keegi ei taha minna sinna, kus meid ei oodata. Mõned meist siiski suudavad seda teha, kuid teised mitte. Need teised ei ole selle tõttu vähem väärtuslikumad.

Selle uurimustööga tahtsin sõna anda neile, keda tavaliselt ei kuulata. Juba intervjuuerimise ajal sain aru, et neil õpilastel on palju, mida öelda. Leidsin intervjuudest mind kõige enam kõnetavad katked ja kasutasin neid kategooriate sissejuhatamiseks, sest mina ei oska sõnadega edasi anda seda, mida kogesid need õpilased koolist väljalangemise ajal. Me võime rääkida erinevatest programmidest ja sekkumistest, kuid neid saadab edu alles siis, kui me hakkame abivajavaid õpilasi tõeliselt kuulama. Minu meelest rääkisid kõik 21 intervjuueritud õpilast ühte ja sama lugu, mille sisuks oli hoolimise puudumine.

Koolides tuleb ennetustööle senisest rohkem tähelepanu pöörata, õpilastele tuleb tagada turvaline keskkond ja mis peamine, neile tuleb välja näidata, et neist hoolitakse ja kellestki ei loobuta. Minu arvates peab tõusma kõikide lastega töötavate inimeste teadlikkus. Alustada võiks sellest, et lapse koolist eemale jäämist ei tule võtta probleemi, vaid appikarjena, millele reageerivad kõik asjaosalised.

Kokkuvõte

Käesoleva uurimustöö „Koolist väljalangemine ja selle vältimise võimalused erikooli õpilaste hinnangul“ eesmärgiks oli uurida erikooli tütarlaste, kes olid koolist väljalangemise kogemusega, tõlgendusi väljalangemisele ja väljalangemise vältimise võimalustele.

Uurimustöö teoreetilise raamistiku moodustab ökoloogiline süsteemiteooria. Sellest lähtuvalt uuriti lisaks õpilase endaga seonduvatele asjaoludele kolme mikrosüsteemi - kool, kodu, õpilase sõbrad ning eakaaslased - mõju koolist väljalangemisele.

Ajavahemikul 12.05.2010 – 23.05.2010 viidi läbi 21 poolstruktureeritud individuaalintervjuud erikooli tütarlastega. Intervjuude esimese osa (õpilaste tõlgendused koolist väljalangemise kogemustele seoses erinevate riskifaktoritega) analüüsil tugineti suunatud kvalitatiivse sisunalaüüsi põhimõtetele ja intervjuude teist osa (milliseid võimalusi näevad õpilased väljalangemise vältimiseks) analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi teel.

Kooliga seonduvalt mõjutasid õpilaste hinnangul koolist väljalangemist peamiselt süsteemisisised interaktsioonid: õpilaste negatiivsed suhted klassikaaslaste ja õpetajatega. Koduga seonduvate asjaoludena ilmnedid nii süsteemisisised interaktsioonid (õpilaste negatiivsed suhted vanematega) kui ka vanematepoolne ühesuunaline mõju õpilaste koolist väljalangemisele, näiteks vanematepoolne reeglite ja kontrolli puudumine. Sõprade ning eakaaslastega seonduvalt ilmnedid peamiselt nende poolne ühesuunaline mõju, mis oli seotud antisotsiaalse käitumise esinemisega ja mis selle kaudu mõjutas õpilaste koolist väljalangemist. Endaga seonduvalt nimetasid õpilased mitmeid koolist väljalangemist mõjutanud asjaolusid, kuid ei tunnistanud enda osa erinevate süsteemide sisestes suhetes. Õpilaste hinnangul oli koolist väljalangemine nende elu mõjutanud. Ilmnedid muutused õpilaste suhetes (vanemate ja sõprade ning eakaaslastega) ja õpilaste käitumises.

Koolipoolsed väljalangemise vältimise võimalused seisnesid nii otsestes sekkumistes kui ka üldisemates ennetavates meetodites. Eraldi toodi välja õpetajatepoolsed võimalused, mis jagunesid kaheks: õppetöö ja mitteformaalsete tegevustega seotud abinõud. Koduga seonduvalt ilmnedid peamiselt vanematepoolsed võimalused. Õpilaste endapoolsed tegevused koolist väljalangemise vältimiseks jagunesid kaheks: kooliga seotud ja antisotsiaalselt käituvate sõprade ning eakaaslastega seonduvad tegevused. Väljalangemise vältimise võimalusi oli õpilaste hinnangul mitmeid ja peamiselt olid need interaktsioonilise mõjuga.

Märksõnad: süsteem/kontekst, õpilaste tõlgendused, koolist väljalangemine.

Special schools students` attitudes towards factors and ways of prevention of dropping out of school

The aim of the master thesis was to study special school students' interpretations of dropping out of school and ways of avoiding dropping out. The theoretical frame of the research paper was ecological systems theory. Based on this theory, in addition to the students themselves, three microsystems – school, home and peers – that affect the students' dropping out of school, were analysed.

In 2010, 21 semi-structured individual interviews were carried out with girls with experience of dropping out of school. Qualitative content analysis were applied in analysing the first part of the interviews (students' interpretations of the drop-out experience in relation with risk factors), and the second part of the interviews (students' opinions about ways to prevent dropping out).

In relation to school, students assessed that mainly interactions in the system – students' negative relationships with classmates and teachers – influenced dropping out. In relation to home, both interactions in the system (students' negative relationships with parents) and parental influence on the student dropping out (e.g., lack of rules and control). In relation to peers, one-way influence from them on dropping out of school appeared and it was related with antisocial behavior. In relation to themselves, students listed many factors contributing to dropping out, but did not admit to their own part in the relationships within the systems. According to the students' own opinions, dropping out of school had influenced their lives. Changes in their relationships with parents and peers as well as in their behaviour appeared. From the school's point-of-view, both direct interventions as well as general preventative methods were seen as ways to help avoid dropping out of school. Teachers' ways of interventions were brought out separately, divided into two categories: studies- and informal activity-related measures. In relation to home, mainly parents' ways of helping the student to avoid dropping out appeared. Students' own activities in avoiding dropping out were divided into two categories – school-related and (antisocially behaving) peer-related activities. According to the students' assessments there were many interactional opportunities for dropout preventions.

Key words: system/context, student interpretations, dropping out of school.

Kasutatud kirjandus

Aaviksoo, A., Kirss, L., & Mägi, E. (2010). Kas haridus kui Eesti inimarengu senine vedur hakkab väsima? A. Aaviksoo (Toim), *Eesti Inimarengu Aruanne 2009* (lk 17-21). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

Alaealise mõjutusvahendite seadus (1998). *Riigi Teataja I*, 17, 264.

Azzam, M. A. (2007). Why Students Drop Out. *Educational Leadership*, Vol. 64, No. 7, 91-93.

Bauer, M. W., & Gaskell, G. (Eds.). (2000). *Qualitative Researching with Text, Image, and Sound. A Practical Handbook*. London: Sage.

Beekhoven, S., Dekkers, H. (2005). Early school leaving in the lower vocational track: Triangulation of qualitative and quantitative data. *Adolescence*, Vol. 40, No. 157, 197-213.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an Experimental Ecology of Human Development. *American Psychologist*, July, 513-531.

Bronfenbrenner, U. (1979). Part One: An Ecological Orientation. *The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design* (lk 3-42). London: Harvard University Press.

Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological Systems Theory. *Annals of Child Development*, Vol. 6, 187-249.

Burr, V. (2005). *Social Constructionism* (2nd ed.). London, New York: Routledge.

Eesti Vabariigi Põhiseadus (1992). *Riigi Teataja* 26, 349.

Fortin, L., Marcotte, D., Potvin, P., Royer, E. & Joly, J. (2006). Typology of Students at Risk of Dropping Out of School: Description by Personal, Family, and School Factors. *European Journal of Psychology of Education*, Vol. 21, No. 4, 363-383.

French, D. & Conrad, J. (2001). School Dropout as Predicted by Peer Rejection and Antisocial Behavior. *Journal of Research on Adolescence, Vol. 11, No. 3, 225-244.*

Gergen, K. J. (2005). *An Invitation to Social Construction*. (6th ed.). London: Sage.

Ginter, J. (2004). *Alaealiste komsijoni käsiraamat*. Eesti Noorsootöö Keskus.

Goodman, M. & Dutton, J. (2000). Edu edukatele. K. Ugur (Toim), *Õppiv kool. Viie distsipliini käsiraamat haridustöötajatele, lapsevanematele ja kõigile, kellele haridus korda läheb* (lk 360-363). Tartu: Atlex.

Habel, J., Bloom, L. A., Ray, M. S. & Bacon, E. (1999). Consumer reports: what students with behavior disorders say about school. *Remedial and Special Education, Vol. 20, No. 2, 93-105.*

Hammond, C. & Linton, D. (2007). *Dropout Risk Factors and Exemplary Programs. A Technical report*. Külastatud 10. oktoobril, 2010, aadressil <http://www.dropoutprevention.org/major-research-reports/dropout-risk-factors-exemplary-programs-technical-report>.

Hernandez Jozefowicz – Simbeni, M. D. (2008). An Ecological and Developmental Perspective on Dropout Risk Factors in Early Adolescence: Role of School Social Workers in Dropout Prevention Efforts. *Children & Schools, Vol. 30, No. 1, 49-62.*

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Jahnukainen, M. (2000). *Two Models for Preventing Students with Special Needs from Dropping Out of Education in Finland*. Külastatud 10. oktoobril, 2010, aadressil <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=ED448566&login.asp&site=e=ehost-live>.

Kadajas, T. (2010). *Kooli eesmärgid – õpetamine ja/või kasvatamine – kuue koolijuhi tõlgenduses*. Publitseerimata lühiauurimus.

- Kaseküli, E. (2005). *Koolist väljalangemisega seotud riskitegurid ning meetmed koolikohustuse täitmise tagamiseks taas põhiharidust omandavate koolist väljalangejate hinnangul*. Publitseerimata bakalaureusetöö.
- Kikas, E. (2006). Erinevate süsteemide ja spetsialistide rollid õpilase arengu toetamisel. U. Mürsepp (Toim), *Õpilase individuaalsuse toetamine: artiklite kogumik* (lk 7-14). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- King, K. A. (2010). In Search of Respect: A Qualitative Study Exploring Youth Perceptions. *The International Journal on School Disaffection, Vol. 7, No. 1, 5 -17*.
- Klefbeck, J. & Oqden, T. (2001). *Laps ja võrgustikutöö*. Tartu: Greif.
- Knesting, K. (2008). Students at Risk for School Dropout: Supporting Their Persistence. *Preventing School Failure, Vol. 52, No. 4, 3-10*.
- Koolikohustuse täitmise tagamine*. (2002). Riigikontrolli kontrollaruanne. Tallinn.
- Kortering, L. J. & Braziel, P. M. (1999). Staying in school: The perspective of ninth – grade students. *Remedial and Special Education, Vol. 20, No. 2, 106-113*.
- Kõiv, K. (2001). Antisotsiaalse käitumise probleemid. I. Kraav & K. Kõiv (Koost), *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis* (lk 101-130). Tartu: OÜ Vali Press.
- Kõiv, K. (2004). *Koolist väljalangevus – jäämäe tipp*. Külastatud 10. oktoobril, 2010, aadressil <http://www.lepe.ee/3546>.
- Kõiv, K. (2007). Koolist väljalangenute vaatenurk. *Haridus, 11 – 12, 58-64*.
- Kõrge, J. (2007). *Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus*. Külastatud 10. oktoobril, 2010, aadressil http://www.riigikontroll.ee/fake_index.php?lang=et&uri=%2Faudit.php%3Faudit%3D595.

Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lawton, S. B. (1994). *Dropping Out: A Literature Review, 1988-1994*. Külastatud 20. veebruaril, 2011, aadressil

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=ED420727&site=ehost-live>.

LeRiche, L. (1996). What Makes a Successful Student? Schools Without Failure Or Punishment. *Missugust isiksust me kasvatame? Konverentsiteesid*. (lk 91-92). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lynch, S. A., Swicegood, P. R., Price, D. P. & Davis, E. S. (2006). Examining School Experiences of Youthful Offenders: Where Were the Positive Behavioral and Academic Supports? *The Journal of at-risk Issues*. Vol. 12, No. 1, 27-34.

Meyer, H. L., Harootunian, B. & Williams, D. (1991). *Identifying At-Risk Status and Preventing School Drop-Out*. Külastatud 13. veebruaril, 2011, aadressil

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=ED334324&login.asp&site=ehost-live>.

Nassar, K. (2002). Väljalangevus põhihariduses Eestis ja teistes riikides. K. Nassar, E. Rebane, K. Küttis & M. Kitsing (Koost), *Põhikoolist väljalangevus – kus me oleme täna ja mis saab homme?* (lk 4-10). Külastatud 12. novembril, 2010, aadressil www.hm.ee/index.php?popup=download&id=5161.

Paavel, H. (2005). Enesekohased oskused. A. Ots (Toim), *Üldoskused – õpilase areng ja selle soodustamine koolis*. Kogumik (lk 97-127). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Projekt-uurimuse „Tartu õppivaks linnaks kujunemise eeldused“ lõppraport. (2002). Tartu: AS Stilett.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja I*, 41, 240.

Põhikoolist väljalangenute taastamine haridussüsteemi. (2003). Riigikontrolli kontrollaruanne. Tallinn.

Riccomini, P. J., Zhang, D. & Katsiyannis, A. (2005). Promising School-based Interventions for Reducing Aggressive Behavior and Student Dropout. *The Journal of at-risk Issues*. Vol. 11, No. 2, 11-14.

Saat, H. (2005). Sotsiaalsed oskused: kontseptsioon ning arendamise ja hindamise võimalused koolis. A. Ots (Toim), *Üldoskused – õpilase areng ja selle soodustamine koolis*. Kogumik (lk 131-162). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Shannon S. G. & Bylsma. P. (2006). *Helping Students Finish School: Why Students Drop Out and How to Help Them Graduate*. Washington: Superintendent of Public Instruction.

Strait, J. R. (2008). Deepening Community-based Learning Through Collaboration and Assessment. *The International Journal on School Disaffection*. Vol. 5, No. 2, 41-48.

Suh, S. & Suh, J. (2007). Risk Factors and Levels of Risk for High School Dropouts. *Professional School Counseling*, Vol. 10, No. 3, 297-306.

Šahverdov – Žarkovski, B. (2007). *Õpilaste hinnang koolikohustuse täitmise tagamiseks rakendavate meetmete kohta. Ekspertanalüüs, süvaintervjuude kokkuvõte*. Külastatud 2. augustil, 2010, aadressil <http://www.riigikontroll.ee>.

Zhang, D. & Hasto Law, B. (2005). Self Determination as a Dropout Prevention Strategy. *The Journal of at-risk Issues*. Vol. 11, No. 2, 25-31.

Terry, M. (2008). The Effects that Family Members and Peers Have on Students` Decisions to Drop Out of School. *Educational Research Quarterly*, Vol. 31, No. 3, lk 25-38.

Vitaro, F., Larocque, D., Janosz, M. & Tremblay, R. E. (2001). Negative Social Experience and Dropping Out of School. *Educational Psychology*, Vol. 21, No. 4, 401-415.

Väljataga, S. (2002). Mida arvab põhikooli õpilane koolist ja koolielust. *Sotsiaaltöö 2 / 2002*, 11-16.

Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007-2013. (2007). Vabariigi Valitsuse korraldus. Külastatud 20. veebruaril, 2011, aadressil <http://www.valitsus.ee/et/valitsus/arengukavad>.

Üldharidus: Õppeasutuste ja õppurite kohta käiv statistika tabeli kujul. (2010). Külastatud 11. märtsil, 2011, aadressil <http://www.hm.ee/index.php?048055>.

Lisa 1

Intervjuu küsimused:

1. Kas koolist väljalangemine on mõjutanud Sinu elu? Kuidas?
2. Millised asjaolud seoses kooliga on Sinu puhul mõjutanud koolist väljalangemist?
3. Millised asjaolud seoses koduga on Sinu puhul mõjutanud koolist väljalangemist?
4. Millised asjaolud seoses sõprade ja eakaaslastega on Sinu puhul mõjutanud koolist väljalangemist?
5. Millised asjaolud seoses Sinu endaga on Sinu puhul mõjutanud koolist väljalangemist?
6. Kuidas saaks Sinu arvates koolist väljalangemist ära hoida?
7. Mis Sa arvad, kuidas oleks Sinu puhul saanud koolist väljalangemist ära hoida?